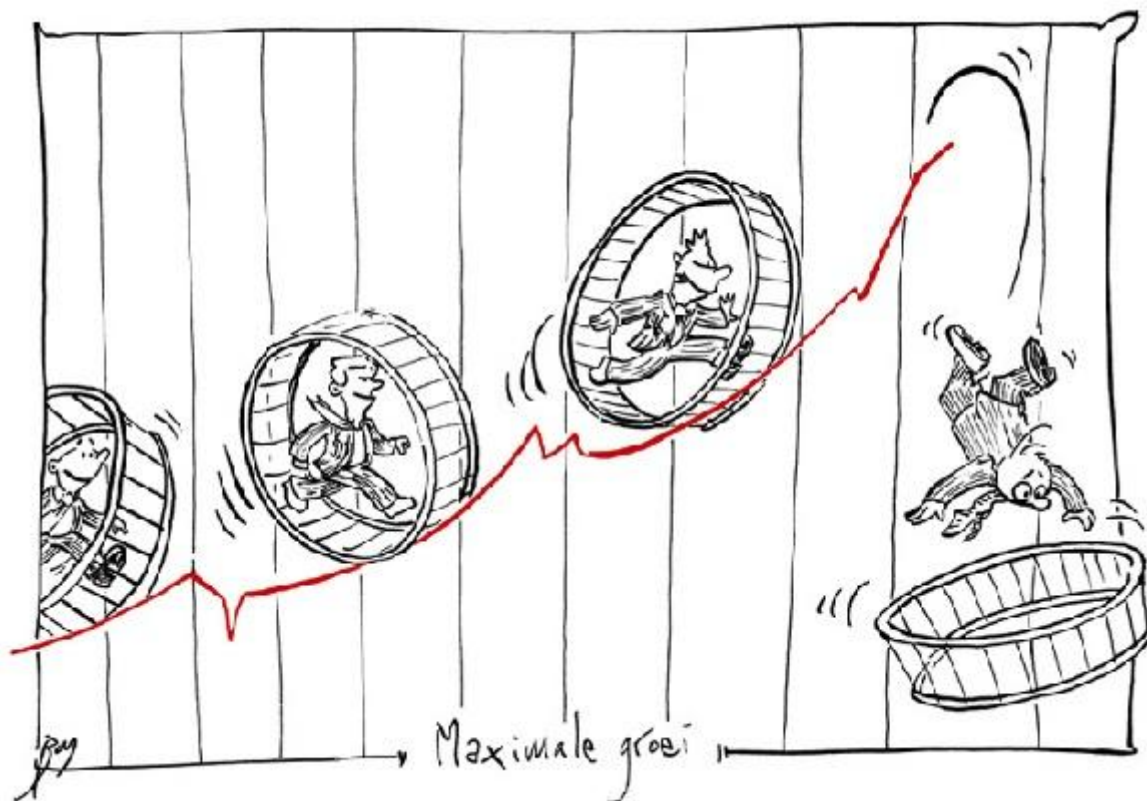

Economische groei

Hoofdstuk 1: Economische groei.

Over de omvang van de taart ...

Paragraaf 1.1 Introductie

Fátima's story.

Fátima herinnert het zich nog als de dag van gisteren: op een zondag in augustus 1982 stapt ze als jongste van een gezin van zes kinderen met haar moeder in een stoffige oude taxi om haar geboortewijk in Beiroet, Libanon, voorgoed te verlaten. Een maand later voegt haar vader zich bij het gezin in het Noord-Hollandse Zaandam.

Fátima groeit op als elk ander autochtoon meisje als Wendy of Femke, doorgaans dus serieuzer op school dan de jongens, maar wellicht ook een tikkeltje ambitieuzer. Na de Havo op de HES hoorde ze vaak van haar Nederlandse medestudentes in de richting management, dat vrouwen in hun carrière last zouden hebben van een 'glazen plafond'.

Ze is inmiddels 26 jaar oud – dat hebben snelle rekenaars wel uitgerekend – en eigenaar/directeur van het bedrijf Caram. Van dat glazen plafond heeft ze altijd al weinig begrepen en ze is dat in ieder geval nooit tegengekomen of ertegen aan gebotst.

Meestal grote ketens als Kruidvat, Casa of Blokker plaatsen bij haar allerlei bestellingen voor geëmailleerd aardewerk, van naambekers tot onderzetters, huisnummertegels, van potten tot wandschalen. Ze laat de bestellingen waar ook ter wereld maken, meestal in lagelonenlanden. Haar grote kracht is haar netwerk van meestal behoorlijk kleine producenten, die in een heel korte tijd een serie aardewerk van hoge kwaliteit snel kunnen leveren. De meeste tijd kruipt in het onderhouden van dat netwerk. Ze vliegt dan ook over de hele wereld.

In de zaak houdt een werknemer, de 30-jarige mooie Turk Murat, de commerciële relaties met haar klanten warm en houdt Bjorn, een blonde jongen met wie ze samen op de basisschool in dezelfde klas zat, de financiële administratie bij.

Zoals ook zo vaak kent liefde geen grenzen en slaan na jarenlang smeulen de vlammen tussen Fátima en Bjorn ervan af: ze worden smoorverliefd. Bjorn, die nog altijd bij zijn ouders woonde, trekt bij Fátima in, zodat Fátima haar Poolse hulp, die voor 10 uur inde week het huis schoonhoudt, boodschappen doet en kookt, niet meer hoeft te komen. Bjorn doet dat nu allemaal, en met liefde

Intro-opdracht A

Dit uit het leven gegrepen verhaal heeft je economieleraar bedacht. Je moet er vragen over beantwoorden en krijgt daar zelfs punten voor. Jij zou het anders niet serieus aanpakken, weet hij.

Voortdurend wordt in de media gemeld met hoeveel procent de Nederlandse economie groeit. Logisch, want hoe het met de economie gaat, gaat iedereen aan.

Stel dat in het jaar waarin dit verhaal is opgetekend de gemiddelde groei ongeveer 2 % zal zijn.

- Beschrijf de activiteiten van Fatima's firma 'CARAM', die worden meegeteld bij de groei van de Nederlandse productie in dit jaar.
- Behoort de productie van haar voorheen Poolse huishoudster tot de Nederlandse productie? Wordt haar werk a € 10,= per uur meegeteld? Maak hierbij onderscheid voor de situatie als ze 'wit' werkt of als ze 'zwart' werkt.
- Is de productie in het prille gezinnetje veranderd nu Bjorn de Poolse poetsvrouw heeft verdrongen door zelf die werkzaamheden te gaan doen?
- Is de totale Nederlandse productie door de gevolgen van Fatima's verliefdheid veranderd?

Vies, en weer schoon...

In de jaren 60 en 70 is het Nederlandse oppervlaktewater enorm vervuild. Heel wat rivieren werden open riolen. Vissen, bijvoorbeeld, in de Vecht? Dom, want er zit geen vis meer. Zwemmen in de Vecht? Levensgevaarlijk!

In dezelfde jaren groeide de economie als kool, evenals de winsten van bedrijven. Bij productiebeslissingen hielden ondernemingen alleen maar rekening met wat de goederen opbrachten en wat ervoor aan kosten moesten worden uitgegeven. En voor het dumpen van voor het milieu vervelende afvalstoffen in lucht en water hoefde niets te worden betaald. Het zijn de zogenaamde negatieve externe effecten en daarmee hielden de bedrijven bij hun beslissingen dan ook geen rekening. En, bijvoorbeeld, emissierechten? Nooit van gehoord.

Vandaag kan er weer in de Vecht en vele andere wateren volop worden gevist en zonder gevaar worden gezwommen. Dat hebben vele en steeds meer bedrijven de laatste jaren toch maar mooi voor elkaar gekregen. Ze hebben daarvoor wel voor miljoenen en miljoenen euro's aan facturen uitgeschreven.

Intro-opdracht B.

Sinds de jaren 60 en 70 is de nationale productie en het nationaal inkomen bijna verdrievoudigd. *Fien* zegt dat uit deze cijfers blijkt dat we nu over bijna drie keer zoveel goederen en diensten kunnen beschikken, dat we dus bijna drie keer zo rijk zijn als toen. *Sam* denkt van niet. In die driedubbele productie zijn de vele honderden miljoenen euro's voor het schoonmaken van het oppervlaktewater meegeteld, en daardoor is het water weer even schoon als ervoor. Er is dus ten opzichte van toen geen schoner water bijgekomen!

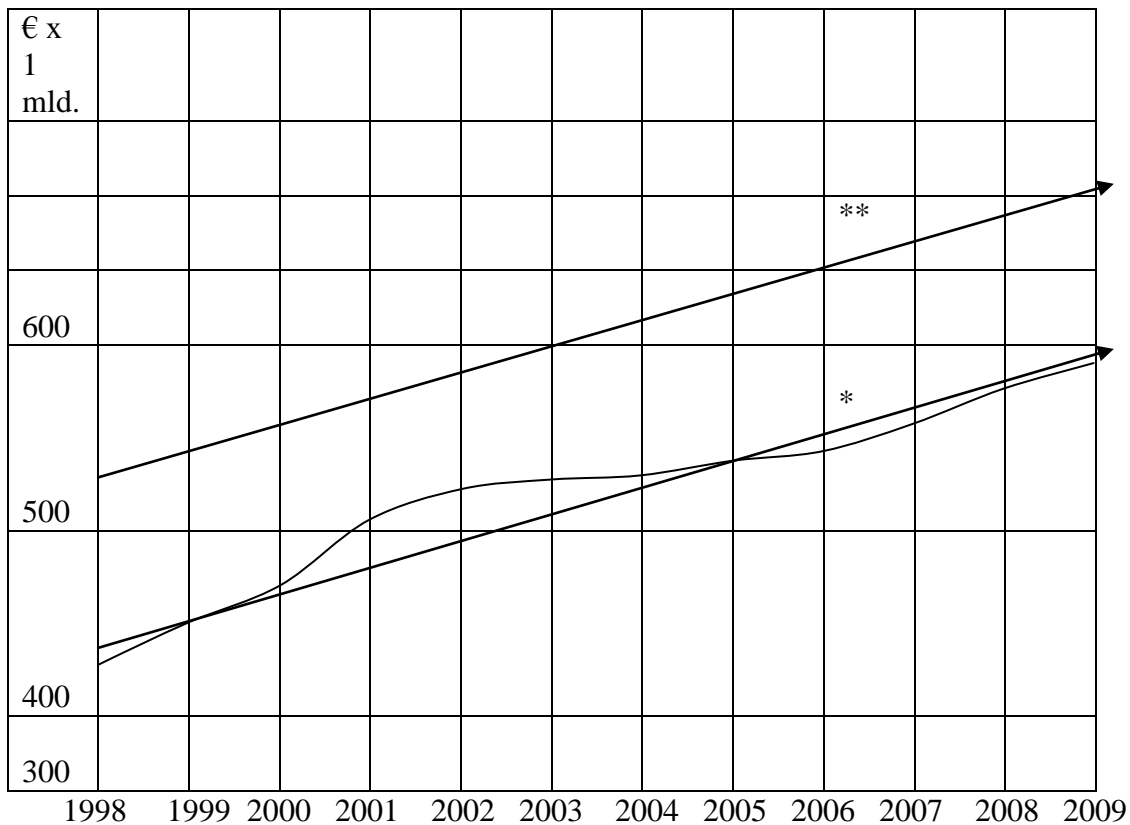
- a. Bediscussieer wie er gelijk zou kunnen hebben, Fien of Sam.
- b. Betrek bij de discussie argumenten anders dan gevolgen voor economische groei van vervuild en schoongemaakt oppervlaktewater.

Paragraaf 1.2 De harde realiteit

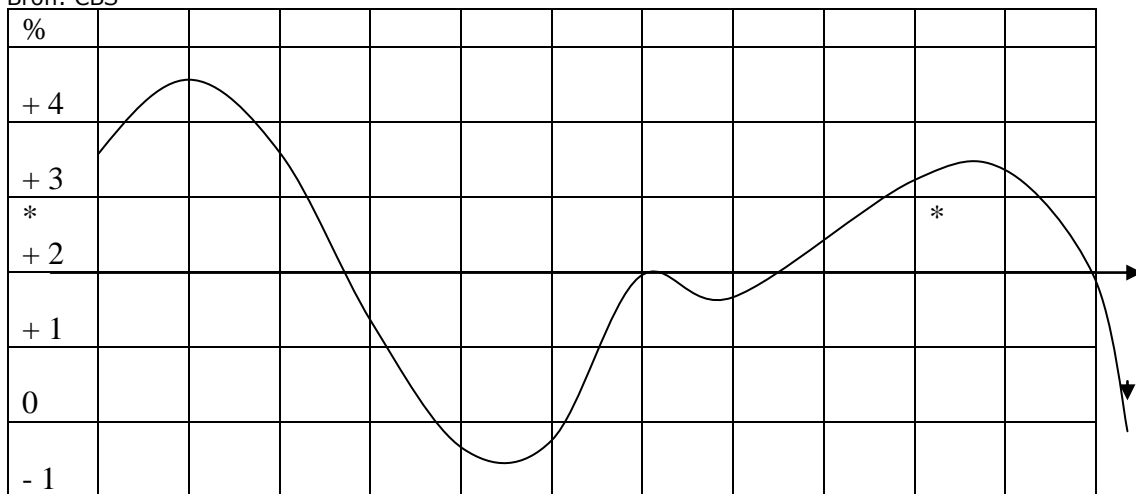
Klagen doen we allemaal wel eens. Voor 15 % van de bevolking lijkt het een hobby en zit het blijkbaar in de genen, want telkens opnieuw klagen ze over van alles en nog wat. Klagen over de economie en hoeveel er maar verdiend wordt is voor velen een belangrijk tijdverdrijf. 'Alles wordt duurder en de koopkracht daalt en daalt'. Als deze klagers gelijk zouden hebben, moeten we het jaar in jaar uit economisch veel slechter hebben en steeds minder kunnen kopen. Kijk om je heen om te zien dat de klagers ongelijk hebben!

Bovendien, als je naar de economie in de meeste andere landen kijkt, wil je echt niet ruilen met de mensen die er wonen, toch? In Nederland is gelukkig niemand zo arm dat hij/zij geen eten en drinken kan kopen, of geen dak boven zijn hoofd heeft en geen medische verzorging krijgt als dat nodig is. Sterker nog, door de jaren heen gaan Nederlanders steeds méér op vakantie en steeds verder weg, rijden in steeds meer en duurdere auto's rond, kopen steeds meer digitale apparatuur. Meer, jaar in jaar uit meer. Dat is het sleutelwoord voor de Nederlandse economie. Wat je er ook van mag vinden.

In de volgende twee grafieken staat de harde realiteit van de laatste 10 jaar weergegeven. In de bovenste grafiek staat de ontwikkeling van de nationale productie (BBP) of het nationaal inkomen. In de onderste staan de groeicijfers ervan, de relatieve verandering.

Bron: CBS

- ➔ ** = productiecapaciteit
- ➔ * = trend / gemiddeld groeipercentage

Opdracht 1.

In welk van de getoonde jaren is de nationale productie of het nationaal inkomen van Nederland gedaald?

Bos 'niet verrast' door EU-cijfers krimpende economie

Minister Wouter Bos (PvdA, Financiën) is niet verrast van de Europese Commissie dat de Nederlandse economie procent krimpt.

door de raming dit jaar met 2

Al meer dan een halve eeuw groeit de Nederlandse economie vrijwel zonder onderbreking jaar na jaar, met een gemiddelde (trend) van ongeveer 2% per jaar. Het ene jaar sterker dan het andere, maar er is vrijwel altijd groei. Mocht de economie in 2009 krimpen en er dus minder wordt geproduceerd en verdiend, en daar lijkt het sterk op, dan is dat dus echt wel historisch nieuws. Sinds WO II zal dat dan pas de derde keer zijn in de Nederlandse economische geschiedenis! De productie kachelde een procentje achteruit in 1957/58 en in 1980/81. Tenminste als je over hele jaren rekent. Wordt er met halfjaarlijkse cijfers gerekend dan hadden we de laatste 10 jaar één keer een zeer lichte daling, in 2002.

Cijfers wijzen verder uit dat in Nederland het gemiddelde inkomen tot het hoogste van de wereld behoort, en dat vrijwel nergens in de wereld het verdiende inkomen zo gelijk wordt verdeeld als in Nederland.

Wat is economische groei? Hoe wordt deze gemeten? Hoe ontstaat deze? (En waarom doen de arme landen het dan niet beter?) Hoe wordt het inkomen verdeeld? Wie krijgt wat en waarom? Het zijn allemaal vragen die in deze module aan de orde komen.

Paragraaf 1.3 Groei meten

Bij groei worden er in een economie meer goederen, producten gemaakt. Meer pindakaas, meer huizen, meer computers, meer Maar net zo goed ook meer diensten. Meer toerisme, meer shoppen, meer... . De samenleving wil die ook en diensten zijn net zo belangrijk om wensen te vervullen als producten. De samenleving krijgt dus de beschikking over meer producten en diensten, door economen kortweg 'goederen' genoemd.

Aan de geproduceerde goederen wordt een geldwaarde toegekend en zo kunnen we zeggen dat de nationale productie en inkomen bijvoorbeeld € 600 miljard is.

Moeten we alvast wel even zeggen dat we alleen productie van goederen meetellen als die bij bedrijven is gebeurd. Iets banaals als zelf klussen, maar ook koken, of kinderen verzorgen telt dus niet mee.

Paragraaf 1.4 Productiefactoren

Voor produceren zijn productiemiddelen nodig.

Alles waarmee geproduceerd wordt valt onder een van de drie productiemiddelen, **productiefactoren** genoemd. Dat zijn

- Natuur (delfstoffen, ruimte, land, ...)
- Arbeid (arbeidskracht, zowel lichamelijke werkkraft als kennis en vaardigheden van mensen)
- Kapitaal (niet zozeer geld maar kapitaalgoederen, zoals machines, gebouwen, Pc's, voorraden, etc., waarin geld gestoken is)

(In de meeste boeken over economie wordt ondernemerschap als vierde productiefactor gezien. Winst is dan de beloning daarvoor. Wij beschouwen 'ondernemerschap' als een vorm van arbeid. Een economie kan immers ook niet draaien zonder goede docenten, verplegers, truckers, boekhouders, etc.)

In de loop der tijd kan de omvang van de productiemiddelen veranderen. Dit noemen we de kwantitatieve verandering. Met meer productiemiddelen kan logischerwijs doorgaans meer geproduceerd worden. Belangrijker voor economische groei zal de verandering van de kwaliteit van de

productiefactoren blijken te zijn.

Er zijn factoren die de omvang van de productiefactoren, de kwantitatieve verandering, beïnvloeden en die de kwaliteit ervan verbeteren of verminderen.

In een schema:

Productiefactor	Positieve kwantitatieve verandering (toename)	Negatieve kwantitatieve verandering (afname)	Toename kwaliteit	Afname kwaliteit
Natuur	gasvondst		- Bemesting	
Arbeid				- Onvoldoende bijscholing - Verdwijnen beroepen
Kapitaal	Investeringen			

Opdracht 2.

Bedenk voor elk open vakje in het schema minstens één concrete factor in de Nederlandse economie.

Bij productie stellen de eigenaren hun productiefactoren ter beschikking aan bedrijven waar ermee wordt geproduceerd. Ze 'combineren' productiefactoren. Niet voor niets natuurlijk. Eigenaren van grond willen dat wel verhuren, maar daar moet als beloning geld in de vorm van pacht tegenover staan. Mensen die hun arbeid ter beschikking stellen, de werknemers, verlangen loon. Zij die geld aan bedrijven uitlenen om daarmee kapitaalgoederen te kunnen kopen (investeren) en daar dan weer mee te produceren, willen rente zien. Eigenaars die geld in hun bedrijf hebben zitten verlangen winst. Al die beloningen voor de eigenaren van de ter beschikking gestelde productiefactoren moet natuurlijk uit de geproduceerde waarde komen.

Paragraaf 1.5 De productiewaarde of toegevoegde waarde

Voor het meten van de toegevoegde waarde gebruiken we een voorbeeld: de productie van een kilo kaas. Als we dat kunnen, kunnen we het ook voor alle goederen en diensten in een hele economie. Kwestie van optellen.

kaas

De productie van een kilo kaas begint bij de melkveehouder. Die verkoopt 10 liter melk aan de zuivelfabriek, die er kaas van maakt en de kilo kaas aan de kaaswinkel verkoopt.

De melkveehouder verkoopt die 10 liter voor € 0,35 per liter / kilo aan de zuivelfabriek, die de kilo kaas voor € 7,= aan de winkel verkoopt. Consumenten kunnen dezelfde kilo kaas voor € 12,50 in die winkel bemachtigen en er naar eigen believen blokjes van snijden, prikkers induwen, of ...

Melkveehouder
10 x € 0,35 = € 3,50

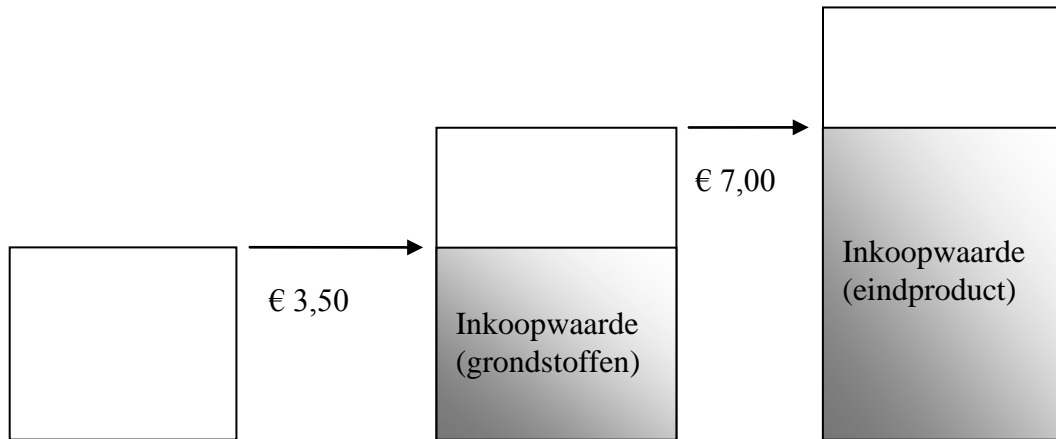
Zuivelfabriek
1 x € 7,00 = € 7,00

Kaaswinkel
1 x € 12,50 = € 12,50

Melkveehouder
10 x € 0,35 = € 3,50

Zuivelfabriek
1 x € 7,00 = € 7,00

Kaaswinkel
1 x € 12,50 = € 12,50

De melkveehouder voegt door gebruik te maken van de productiefactoren natuur (land), kapitaal (geleend en eigen geld voor het kopen van stal, tractor, melkmachines, ...), en eventueel ingehuurd arbeid € 3,50 - 0, = € 3,50 aan waarde toe.

De zuivelfabriek koopt de melk van de melkveehouder als grondstof, en voegt door het inzetten van de productiefactoren arbeid (van medewerkers) en kapitaal (eigen en geleend geld waarmee de fabriek en de machines zijn gekocht) € 7,00 - € 3,50 = € 3,50 aan waarde toe.

De zuivelwinkel koopt de kaas voor € 7,00 in en voegt door inzetten van arbeid (winkelpersoneel) en kapitaal (geleend en eigen geld voor de winkel zelf en de inventaris) € 12,50 - € 7,00 = € 5,50 aan waarde toe.

Totale toegevoegde waarde = totale productiewaarde, kortweg productie genoemd van de productie van een dit kilo kaasvoorbeeld:

Bij de melkveehouder:	€ 3,50
In de zuivelfabriek:	€ 3,50
In de zuivelwinkel:	€ 5,50
Totaal: € 3,50 + € 3,50 + € 5,50 =	€ 12,50

De toegevoegde waarde reken je per bedrijf uit door van de omzet (opbrengsten) de inkoopwaarde af te trekken. Bij een productiebedrijf, waar van grondstoffen producten gemaakt worden, is het de inkoopwaarde van de grondstoffen. Bij een winkel, die alleen het kant en klare product doorverkoopt, is het de inkoopwaarde van het product zelf.

Toegevoegde waarde / Productie(waarde) = Omzet - inkoopwaarde (grondstoffen)
--

Opdracht 3.

Van een productiebouwbedrijf zijn over een maand de volgende gegevens bekend:

- Ingekochte grondstoffen € 120.000,=
- Ingekochte diensten derden (architectenbureau) € 30.000,=
- Lonen € 130.000,=
- Verkoopprijs (gemiddeld) € 40.000,=
- Afzet: aantal klussen 10
- Betaalde rente € 10.000,=

- a. Bereken de omzet bij dit bedrijf over deze maand.
- b. Bereken de toegevoegde waarde of productie(waarde) bij dit bedrijf in deze maand.

Opdracht 4.

Van de firma 'Kleinduimpje' die fopspeentjes produceert is in het jaarverslag over 2007 de volgende resultatenrekening te vinden:

Boekjaar 2007 / BV Kleinduimpje			
Grondstoffen	€ 80.000,=	Omzet	€ 430.000,=
Afschrijvingskosten	€ 5.000,=		
Loonkosten	€ 40.000,=		
Rentekosten	€ 5.000,=		
Externe accountant (factuur, dienst derden)	€ 15.000,=		
Saldo (winst)	€ 285.000,=		
Telling	€ 430.000,=		€ 430.000,=

Bepaal de toegevoegde waarde van dit bedrijf in 2007.

Opdracht 5.

De speentjes worden exclusief in babyspecialzaken verkocht. Hieronder staat de resultatenrekening van zo'n babyspecialzaak, BV Ons Gelukje', over de maand november 2008:

Resultatenrekening BV Ons Gelukje / maand: november 2008			
Inkoopkosten van de verkoop	€ 5.000,=	Omzet	€ 10.000,=
Loonkosten	€ 1.000,=		
Afschrijvingskosten	€ 500,=		
Energiekosten	€ 200,=		
Kosten ingehuurd reclamebureau 'BPR'	€ 300,=		
Winstsaldo	€ 3.000,=		
Telling	€ 10.000,=		€ 10.000,=

Bepaal de toegevoegde waarde in de maand november 2008 bij dit bedrijf.

Paragraaf 1.6 Nationale productie: BBP

We zijn nu in staat om de productie(waarde) van zowel bedrijven die goederen voortbrengen (de melkveehouderij en de zuivelfabriek), als van bedrijven die diensten verlenen (de zuivelwinkel) uit te rekenen. Dan kan dat ook bij alle bedrijven in heel Nederland. Om de productie van heel Nederland te weten, de nationale productie of het BBP, is het dan een kwestie van al die toegevoegde waardes bij de verschillende bedrijven op te tellen. In Nederland doet het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) dat.

Bij het berekenen van het BBP moet er dan nog wel een probleempje worden opgelost. Bij de productie van sommige goederen en vooral diensten, kan het rekensommetje voor de toegevoegde waarde niet gemaakt worden. Er zijn namelijk ook bedrijven waar wel degelijk wordt geproduceerd, maar waar niet het sommetje omzet min inkoopwaarde(grondstoffen) voor de berekening van de productiewaarde kan worden gemaakt. Om de doodeenvoudige reden dat er geen omzet te meten valt. Het gaat hier om de productie bij bedrijven die tot de niet-commerciële sector behoren, zoals overheidsbedrijven en instellingen. Wat is tenslotte de omzet van bijvoorbeeld een school? Daar wordt dan een rekentruc toegepast; omdat er vooral met de productiefactor arbeid wordt geproduceerd, beschouwen we de productiewaarde gelijk aan het loon van de werknemers in die instellingen. (een verhoging van het loon van je leraar economie betekent dan dat hij dus ook meer produceert!)

Opdracht 6.

Noem 4 verschillende bedrijven of organisaties die tot de quartaire sector, de niet--commerciële dienstverlening, behoren.

De totale binnenlandse productie(waarde), het BBP of bruto binnenlands product, is dan de optelling van alle toegevoegde waarde bij de commerciële bedrijven plus de salarissen/lonen van 'ambtenaren' /personeel in de niet commerciële sector.

Uit het voorbeeld van de kilo kaas is duidelijk dat de toegevoegde waarde ook het totale inkomen is voor de eigenaren van de productiefactoren die eraan hebben bijgedragen.

Productie = inkomen. Dat geldt dan ook voor de hele economie: de nationale productie (BBP) = nationaal inkomen.

Het BBP van Nederland in 2008 bedraagt € 593 miljard en voor 2009 wordt voorspeld dat de kaap van € 600 miljard genomen wordt (bron: CBS / CPB, MEV 2009)

Het nationaal inkomen en de nationale productie (BBP) kunnen ook op een andere manier uitgerekend worden, eigenlijk teruggerekend worden. Indirect dus, door te kijken voor welke bedragen er in een economie door de besteders is gekocht. Er zijn 4 groepen besteders; de consumenten (consumptieve bestedingen), de producenten (investeringen), de overheid (overheidsbestedingen) en het buitenland (export min import)

Het BBP voor 2008 is dan de optelling van:

• Consumptieve bestedingen door consumenten:	€ 276 mld
• Bestedingen door de overheid:	€ 148 mld
• Investering door vnl. producenten:	€ 120 mld
• Netto bestedingen door het buitenland (Export min Import):	<u>€ 49 mld</u>
Nationaal inkomen / BBP	€ 593 mld

(Nog een andere manier is om de onderdelen van het totale nationale inkomen op te tellen; alle lonen en alle overige inkomens zoals winst, rente etc.

In 2008 bedragen de lonen ca. 300 mld euro en de overige inkomens een kleine € 300 mld)

Hoofdstuk 2: BBP, ja maar

Paragraaf 2.1 BBP per hoofd van de bevolking

We weten nu hoe we de nationale productie (BBP) en het nationaal inkomen meten. Maar, als het BBP, de totale productie van India in 2008 \$ 1.200 miljard bedraagt en dat van Nederland \$ 600 miljard, kun je dan zeggen dat de gemiddelde Indiër dat jaar over twee keer zoveel goederen en diensten kan beschikken dan de gemiddelde Nederlander?

Natuurlijk niet. In India wonen immers veel meer mensen, wel 1,2 miljard. Voor een vergelijking is het daarom verstandig het *BBP per hoofd van de bevolking* uit te rekenen en als vergelijkingsmaatstaf te nemen.

Dan zijn de verhoudingen al veel meer overeenkomstig onze emotie. De productie en het inkomen per hoofd van een inwoner van India bedraagt \$ 1.000,= (1.200 miljard : 1,2 miljard inwoners) en die van een inwoner van Nederland \$ 40.000,= (\$ 600 miljard : 15 miljoen inwoners)

Opdracht 7.

In de laatste 10 jaar is het BBP van Nederland gestegen van € 450 miljard naar € 600 miljard. In dezelfde tijd is de bevolking met 400.000 personen gegroeid tot 16,4 miljoen personen in 2009.

- Bereken de omvang van de bevolking 10 jaar geleden.
- Bereken het inkomen / productie per hoofd van de bevolking van Nederland in 2009.
- Bereken met behulp van indexcijfers met hoeveel procent het inkomen per hoofd van de bevolking is gegroeid in de laatste 10 jaar, op een decimaal nauwkeurig.

Met indexcijfers groei bevolking en inkomen per hoofd (laten opzoeken op internet??? – in docentenhandleiding dat we daar niet vanuit kunnen gaan)

Terug naar onze vergelijking tussen Nederland en India: Kun je nu dan concluderen dat een gemiddelde Nederlander in 2008 over 40 keer meer goederen en diensten kan beschikken dan de gemiddelde Indiër? Nee, dat kun je niet zeggen. En jij weet voor een deel al waarom.

Hier volgt een rijtje elementen waarmee rekening moet worden gehouden bij de beoordeling van de kille productie – en inkomenscijfers zoals die in (internationale) statistieken voorkomen. Je moet er dus ook rekening mee houden als je een uitspraak wilt doen over hoe welvarend landen zijn en de mensen die er wonen.

Paragraaf 2.2 Prijs- / inflatieverschil

De productiewaarde is in beide landen gemeten door van de omzet de inkoopwaarde(grondstoffen) af te trekken. Zowel de omzet als de inkoopwaarde is een vermenigvuldiging van prijs met de hoeveelheid goederen of diensten. Een verdubbeling van de prijs geeft dan een verdubbeling van de productiewaarde, maar nog steeds is er dezelfde hoeveelheid goederen en diensten geproduceerd. Het BBP en het BBP per hoofd is een nominaal bedrag dat voor inflatie/prijsstijging moet worden gecorrigeerd. Het gaat om de reële stijging van de productie, de stijging van het aantal goederen en diensten.

Opdracht 8.

Laat bij de zuivelwinkel uit het kaasvoorbeeld hierboven zien dat als daar alle prijzen met 10 % stijgen, de productie en verkoop nog steeds maar 1 kilo kaas is.

Opdracht 9.

De laatste 10 jaar is het Nederlandse BBP gegroeid van € 450 miljard naar € 600 miljard. In dezelfde tijd zijn de prijzen met 18 % gestegen.

- Bereken met behulp van indexcijfers met hoeveel procent de gemiddelde koopkracht (reële BBP / inkomen) in Nederland de laatste 10 jaar is gestegen, op één decimaal nauwkeurig.

Paragraaf 2.3 Omvang van de informele sector

In Nederland wordt erg veel geproduceerd dat niet door het CBS in de cijfers van het BBP is opgenomen. Denk maar aan de doe-het-zelfklussen, erg veel huishoudelijk werk, vrijwilligerswerk, ... In India is dat nog veel meer het geval. De landbouwproductie en huisnijverheid in hele gebieden blijven buiten de boeken. Hiermee rekening houdend blijft het verschil wel immens, maar is toch minder groot.

In donatiecampagnes wordt gesproken over grote gebieden in de wereld waar de arme bevolking moet rondkomen van een dollar per dag. Je vraagt je af hoe dat kan. Buiten het feit dat je daar met een dollar toch iets meer zou kunnen kopen, moet je dus weten dat er wel degelijk meer wordt geproduceerd, van het eigen land, het eigen vee, ... Dat verdoezelt natuurlijk niet de schrijnende welvaartsverschillen tussen ons en hen.

Opdracht 10.

Een wetenschappelijk bureau schat dat de omvang van de totale informele sector van India op minstens 25 % van het werkelijke BBP van India moet worden geschat.

- Bereken het werkelijke BBP van India in 2008.
- Hoeveel dollar wordt er in de informele sector van India geproduceerd?
- Hoeveel dollar per hoofd van de bevolking van India bedraagt de productie en inkomen in de informele sector?

Opdracht 11.

In 40 jaar tijd is volgens de officiële statistieken het BBP van Nederland verdriedubbeld. Rekening houdend met productie in de informele sector is dat in werkelijkheid dus niet het geval.

- Is het werkelijke BBP, dus rekening houdend met productie in de informele sector, meer of minder dan verdriedubbeld?
- Noem 4 economische activiteiten die 40 jaar geleden tot de informele sector behoorden en nu tot de formele sector.

Paragraaf 2.4 Zwart

Informele productie is volstrekt legaal. Het telt alleen niet mee de officiële statistieken. Zwarte productie telt natuurlijk ook niet mee, maar is illegaal, tegen de wet. Het is verboden. In het zwarte circuit gaat echter het een en ander om. We spreken van zwarte productie als over de productie of het loon dat daarvoor betaald werd geen belasting wordt afgedragen. Het gaat hier om BTW of loonbelasting en sociale premies. Zowel de verkoper als koper van een product hebben er voordeel van als er geen belasting wordt afgedragen. Dit geldt ook in het geval van de loonbelasting en premies. Zowel de werknemer als de werkgever profiteren ervan als er geen loonbelasting wordt afgedragen. Toch zitten er ook nadelen aan zoals het risico op een hoge boete als je gepakt wordt, of het mislopen van een uitkering als je ziek bent of arbeidsongeschikt.

in

de

Opdracht 12.

Het nationaal inkomen van Nederland in 2008 bedraagt volgens officiële statistieken € 550 miljard. Schattingen over hoeveel in Nederland 'zwart' wordt geproduceerd en dus niet officieel wordt meegeteld lopen uiteen, maar bedraagt in ieder geval 12,5 % van de werkelijke productiewaarde in Nederland.

- Noem vier voorbeelden van 'zwarte' productie.
- Bereken het geschatte bedrag aan 'zwarte' productie in Nederland in 2008.

Paragraaf 2.5 Duurzaam?

Door economische groei is er nogal wat milieuschade in Nederland aangericht. Bovendien worden natuurlijke grondstofvoorraden gebruikt die niet vervangen kunnen worden.

De laatste jaren houdt een steeds groter deel van het bedrijfsleven zich bezig met het herstellen van de milieuschade. Denk hierbij aan intro-opdracht B, waar veel bedrijven flink geld verdienen met het schoonmaken van het oppervlaktewater.

Op deze manier rekenen we ons rijk. Het BBP neemt toe om ons land weer terug te brengen in de oorspronkelijke staat. Wel is het natuurlijk zo dat er veel mensen een baan vinden in die sectoren en een inkomen verdienen, maar als al dat opruimwerk niet nodig zou zijn geweest hadden zij wel ander werk kunnen doen.

Het lijkt op het verhaal van de twee mannen die in de straat aan het werk zijn. De ene graaft een geul en de andere gooit hem weer dicht. Als een voorbijganger vraagt wat ze aan het doen zijn antwoordt de man: "we leggen een nieuwe glasvezelkabel, maar de collega die altijd de kabel in de geul legt is ziek vandaag".

Opdracht 13.

- Noem 4 voorbeelden van milieuschade die direct door economische groei veroorzaakt worden.
- Noem twee voor de Nederlandse economie belangrijke voorraden natuurlijke grondstoffen die door economische groei kleiner worden.
- Geef drie voorbeelden van bedrijven die de kost verdienen met het herstellen van milieuschade uit het verleden.
- Geef 4 voorbeelden van alternatieve en duurzame productie, zodat de bij a. genoemde milieuschade niet meer ontstaat.

Rekening houdend met duurzaamheid van de productie, wordt er een zogenaamd 'groen BBP' berekend. Het BBP van Nederland wordt op ongeveer 600 miljard euro geschat.

- Leg uit of het 'groene BBP' van Nederland een hoger of een lager bedrag zal zijn.

Paragraaf 2.6 De inkomensverdeling

Een laatste kanttekening die je kunt maken bij het BBP is dat de hoogte van het BBP nog niets zegt over de verdeling van dat inkomen.

De inkomensverdeling in India is vele malen ongelijker dan die in Nederland. Dat maakt de verschillen tussen de doorsnee inwoner van India en die in Nederland nog groter. Als een kleine elite met het inkomen ervandoor gaat blijft er voor het overgrote deel van de bevolking veel minder dan het gemiddelde over.

Willen we een indruk krijgen van hoe "rijk" een land of beter gezegd de bevolking van zo'n land is dan moeten we ons ook verdiepen in de verdeling van al dat inkomen over de mensen in dat land. We komen daar later in deze module nog uitgebreid op terug.

Hoofdstuk 3 Het waarom van de groei .

Je gaat hier vooral in op hoe groei kan ontstaan, de groeifactoren. De titel van het hoofdstuk roept ook de vraag op van de wenselijkheid van groei. Moet dat allemaal wel zo nodig? De economie van het genoeg, consuminderen enz.

Misschien kunnen we de titel van dit hoofdstuk aanpassen: Het hoe van de groei.

De Omslag - Groeien tot de laatste druppel ...?

Tweede Conferentie over Duurzame en Solidaire Economie - 16 Provinciehuis Antwerpen

januari 2009 -

Waarom economische groei? Waar komt dat vandaan? Waarom zijn er trouwens zulke grote verschillen? Worden die verschillen groter of kleiner, en waarom?

Paragraaf 3.1 Vooraf

Aan het begin van deze module ben je twee grafieken recht onder elkaar tegengekomen. In de bovenste grafiek is de absolute ontwikkeling van het Nederlandse BBP in de jaren 2000 t/m 2008 weergegeven. Je kunt er dus in aflezen met hoeveel euro de Nederlandse economie is gegroeid. In de onderste grafiek zijn voor dezelfde jaren de groeipercentages getoond, de relatieve verandering van het Nederlandse BBP. In de media gaat het meestal om de gegevens uit de onderste grafiek.

Opdracht 14.

- In welk jaar is de Nederlandse economie gekrompen?
- In welk jaar is de Nederlandse economie het snelst gegroeid?

Paragraaf 3.2 Korte en lange termijn

Bij economische groei kan er een onderscheid worden gemaakt tussen groei op korte termijn en op lange termijn. Op korte termijn zie je ook voor de Nederlandse economie de groeipercentages van jaar tot jaar verschillen. Bijna altijd is er groei, maar het ene jaar groeit de economie veel sterker dan in het andere jaar. De oorzaak daarvan zijn de bestedingen, de aankopen van consumenten (consumptieve bestedingen), de producenten (investerings), het buitenland (export min import) en de overheid (overheidsbestedingen). Het ene jaar wordt er dus veel meer gekocht dan het andere jaar. Veranderingen in de bestedingen verschillen ook van product tot product. Als het slecht gaat met de economie worden er direct bijvoorbeeld veel minder vliegvakanties geboekt en auto's gekocht, maar de aankopen van voedsel veranderen niet zoveel. Waarom dat zo is, en welke gevolgen dat heeft, komt allemaal in een volgende module aan de orde. Die module gaat helemaal over de groeiveranderingen op korte termijn, de conjunctuur.

Uiteindelijk geldt ook voor de lange termijn dat de goederen en diensten worden geproduceerd om te worden verkocht en in de behoefte van gezinnen en bedrijven te voorzien. In zoverre zijn het de bestedingen ook op lange termijn waar het uiteindelijk allemaal om gaat. Hier wordt echter de vraag gesteld hoe die groei op lange termijn mogelijk is. Hoe kan aan die vraag worden voldaan? Hoe komt het dat er bijvoorbeeld steeds meer en betere auto's worden geproduceerd, waarvoor we een steeds kleiner deel van ons inkomen moeten neertellen? We hebben het over de **structurele ontwikkeling van de economie**.

Uit welke onderdelen bestaat de groeimotor van de economie? Hoe ontwikkelen zich de productiemogelijkheden, **de productiecapaciteit**? De productiecapaciteit is ook in de bovenste grafiek (par 1.2) weergegeven. Daar komt er jaarlijks een paar procent bij. Het is een gemiddelde, want ook hier verschilt de groei van het ene op het andere jaar, zij het veel minder dan de groei van

de economie zelf. Wat nauwkeuriger geformuleerd komt hier de vraag aan de orde waarom de productiemogelijkheden in de Nederlandse economie, de Nederlandse productiecapaciteit, groter worden.

Paragraaf 3.3 De productiecapaciteit

We proberen de belangrijkste groeifactoren op het spoor te komen door een vergelijking te maken tussen een rijk land (in het 'noorden') en een arm land (in het 'zuiden').

a. Klimaat en natuurrampen?

Om de havenklap horen we in de media van natuurrampen in arme landen. Overstromingen, aardbevingen, vulkaanuitbarstingen, ze zijn aan de orde van de dag. Is de natuur voor arme landen zo hard, dat het economische groei onmogelijk maakt? Dat zou je op het eerste gezicht zeggen. Natuurrampen zorgen immers voor ongekende verwoestingen van veel wat in jaren is opgebouwd.

Er zijn echter ook vele rijke landen die last hebben van natuurrampen. Om de zoveel tijd schudt de aarde hevig in bijvoorbeeld de USA en Japan. Ligt bij een serieuze aardbeving in China of Iran een groot deel van de gebouwen plat, in de USA en Japan staan de meeste nog overeind. Bij de bouw is er namelijk rekening mee gehouden, en is er ook geld voor. Arme landen hebben geen geld om dergelijke rampenbestendige gebouwen neer te zetten.

De woeste natuur staat blijkbaar groei van rijke landen niet in de weg, maar zet wel de economieën van arme landen op achterstand.

Aan de andere kant zou het klimaat in veel arme landen juist een economische troef moeten zijn. De paradijselijke stranden vind je eerder in arme dan in rijke landen!

b. De aanwezigheid van grondstoffen?

De beschikking over meer vruchtbare grond maakt groei van de landbouwproductie makkelijker dan voor een boer net ten zuiden van de Sahara. Meer olie in de grond is goedkope energie en geeft groeimogelijkheden.

Wat te denken dan van een land als Japan. Er is naar verhouding heel weinig vruchtbare grond, en al helemaal geen olie en de meeste van de andere grondstoffen. Nigeria daarentegen drijft letterlijk op olie. Als de aanwezigheid van grondstoffen doorslaggevend voor economische groei zou zijn, zou Nigeria veel rijker zijn dan Japan. Trouwens, over hoeveel grondstoffen beschikken de rijke West-Europese landen?

Opdracht 15.

- a. Noem drie arme landen
- b. Maak een vergelijking tussen deze landen en Nederland als het gaat om groeimogelijkheden van klimaat en natuur.
- c. Maak een vergelijking tussen deze landen en Nederland als het gaat om groeimogelijkheden door aanwezigheid van grondstoffen.

c. Bevolking(sgroei)?

Een sterke bevolkingsgroei zien als de bron van armoede ligt voor de hand. Als mensen al arm zijn, moeten ze het geringe inkomen ook nog eens met veel delen. Geen geboortebeperving, geen uitweg uit de armoede, lijkt de regel. Minder kinderen op de wereld zetten lijkt de belangrijkste groeifactor.

Echter, Nederland is juist een van de dichtstbevolkte landen ter wereld! En de Nederlandse gezinnen bestaan vandaag uit gemiddeld slechts iets meer dan 4 personen, ouders plus ruim twee kinderen. Nog maar twee generaties terug was dat absoluut niet zo. De kans dat jullie Nederlandse opa's en oma's uit veel grotere gezinnen komen is bijna 100 %. De meeste oudere docenten op je school komen al uit veel grotere gezinnen.

Opdracht 16.

- a. Zoek op internet of in een atlas de 10 landen in de wereld met de grootste bevolkingsdichtheid (inwoners per km²).
- b. Hoeveel van die landen zijn rijk, en hoeveel arm? (maak de vergelijking aan de hand van het BBP per hoofd van de bevolking)
- c. Kun je de conclusie trekken dat de meest overbevolkte landen ook de armste zijn?

Mensen laten geboortebeperking niet achterwege omdat ze dom zijn en dus niet weten hoe voorbehoedsmiddelen werken en omdat het uit religieuze overwegingen verboden is. Maar omdat het de meest efficiënte manier is om in een arme samenleving te overleven. Elk lid van de familie mag dan weinig inkomen inbrengen, samen valt er te overleven. Bovendien is er geen sociale zekerheid om in tijden van nood op terug te vallen. De familie is de sociale zekerheid van de armen. Arme families moeten ook nog rekening houden met een grote kindersterfte als gevolg van gebrekkige gezondheidszorg.

Pas toen in Nederland de economie na WO II flink groeide, de sociale zekerheid werd uitgebouwd en de goede gezondheidszorg voor veel mensen beschikbaar kwam, nam het kinderaantal per gezin snel af. En dat is overal op de wereld zo. Al een klein beetje economische groei zorgt voor een spectaculaire vermindering van de bevolkingsgroei. Daar kunnen geen geboortebeperkingcampagnes tegenop. Een sterke bevolkingsgroei is het gevolg van armoede, niet de oorzaak. Anders zou een land als Nederland nooit zo rijk kunnen zijn geworden.

Tussen haakjes: op de langere termijn zal de vraag op de Nederlandse arbeidsmarkt het aanbod blijvend overtreffen. Er zal een gebrek aan mensen zijn, als de techniek of immigratie geen oplossingen bieden.

Opdracht 17.

Zoek op internet of in een atlas voor 15 landen, van rijk tot arm, het BBP per hoofd van de bevolking en de procentuele bevolkingsgroei.

- a. Is er een verband tussen beide gegevens, en welk verband?

Paragraaf 3.4 De Groeifactoren

A. Arbeidsdeling !

Adam Smith, een van de grondleggers van de economie als wetenschap, schreef hierover in 1776 al een beroemd boek: "An Inquiry into nature and causes of the wealth of nations", een inleiding in de oorzaken van de welvaart van landen. Met vijf mensen een stuk grond bewerken levert meer dan een vijf keer grotere hoeveelheid wortelen en aardappelen op dan wanneer hetzelfde stuk grond in je eentje wordt bewerkt. De een kan een handeling immers beter dan de ander. In Smith's boek geeft hij een voorbeeld van de productie in een fabriek. Als een werknemer een deel van het productieproces voor zijn rekening neemt waarin hij goed is, kan de gezamenlijke productie enorm groeien. Dat geldt ook voor de samenleving als geheel, dus als iedereen het beroep uitoefent waarin die goed is.

B. Technologische ontwikkeling en scholing / kennis !

Wie nu met zijn PC een bestandje in elkaar zet en even doormailt, kan zich nauwelijks voorstellen dat nog maar 15 jaar geleden een verhaaltje op een heuse tikmachine letter voor letter werd geproduceerd, in een envelop gestopt en met een postzegel erop in een brievenbus werd geduwd om hopelijk een dag later ter bestemde plekke te zijn. De technologische ontwikkeling is immens en wordt op ongelooflijk veel terreinen toegepast. Miljarden worden jaarlijks geïnvesteerd in zowel de ontwikkeling van techniek als de toepassing ervan. Deze investeringen, investeringen in de productiecapaciteit van een bedrijf en het hele land, vergroten de productiemogelijkheden gigantisch in vergelijking met het verleden. In dezelfde tijd kan er ongehoord veel meer geproduceerd worden.

Toch zijn de capaciteitsvergroten investeringen op zich onvoldoende om economische groei te garanderen. Dat zie je wel eens in arme landen waar technieken worden ingevoerd om de bevolking een beter bestaan te geven. De bevolking blijkt daar dan niet mee om te kunnen gaan. Daarom is het belangrijk dat de bevolking voortdurend beter geschoold wordt. Niet alleen de bollebozen moeten kennis opdoen, vooral de scholing van de hele bevolking is van belang. Zonder scholing van de bevolking kan er met de verbeterde techniek op allerlei terreinen niet omgegaan worden. Zonder scholing bij de bevolking dus ook geen economische groei. Scholing kan worden gezien als investeren in menselijk kapitaal (human capital). Er zijn economen die zeggen dat een investering in scholing de beste investering is om de economie te laten groeien en dat er geen investeringen zijn die een hoger rendement kennen. Elke scholing maakt arbeid productiever. Net als investeringen in kapitaal in de vorm van apparatuur waarin technologische kennis is verwerkt. Dat kapitaal maakt ook de productiemogelijkheden groter. De technologische ontwikkeling moet hand in hand gaan met scholing om economische groei mogelijk te maken.

Opdracht 18.

- a. Noem 4 voorbeelden van recente toegepaste nieuwe technologische kennis.

Twintig jaar geleden haalde van elke 100 leerlingen er ruim 30 een havo/vwo-diploma.

- b. Zullen er nu meer of minder mensen van de 100 een havo/vwo-diploma halen?

Opdracht 19.

Krantenkop:

In Marokko zitten ingenieurs op de taxi.

- a. Geef er een verklaring voor dat in landen als Marokko goed geschoolde mensen geen werk kunnen vinden waar ze met hun diploma geschikt voor zouden zijn, maar als chauffeur op een taxi rijden.

(Investerings hebben dus een zogenaamd capaciteitseffect. De productiecapaciteit wordt er groter door. Er kan meer geproduceerd worden. Tegelijk hebben investeringen ook een bestedingseffect. De machines, computers, transportbanden, transportwagens, etc. waarin geïnvesteerd wordt, worden bij andere bedrijven besteld. Voor de bedrijven die investeringsgoederen maken is het een vraag ernaar door producenten, en daarmee een onderdeel van de bestedingen)

C. 'Organisatie'!

Technologische ontwikkeling en scholing zijn noodzakelijke voorwaarden voor economische groei, maar onvoldoende. In de economie moet een en ander ook voldoende 'georganiseerd' zijn.

- Goede, moderne wet - en regelgeving zijn belangrijk. Vooral op gebied van eigendom en contracten. Het is nogal belangrijk dat contracten worden nageleefd.
- Geen groei zonder goedlopend betalingsverkeer.
- Geen groei zonder duidelijke belastingwetgeving.
- De infrastructuur moet van voldoende niveau zijn: transport, communicatie, ...
- Politiek moet het een beetje stabiel zijn. Burgeroorlogen zijn natuurlijk funest. De corruptie moet beperkt zijn.
- Sociale vrede helpt ook erg voor economische groei. In alle rijke landen gaan de sociale partners met redelijk respect met elkaar om.

Opdracht 20.

BBP per capita in de wereld, 1500 – 2001 (1990 dollars)

Bron: Maddison (2005:11)

	1500	1820	1870	1913	1950	1973	2001
West - Europa	771	1204	1960	3458	4579	11416	19256
VS, Canada, Australië	400	1202	2419	5233	9268	16179	26943
Japan	500	669	737	1387	1921	11434	20683
Westen	702	1109	1882	3672	5649	13082	22509
Azië (m.u.v. Japan)	572	577	550	658	634	1226	3256
Latijns - Amerika	416	692	681	1481	2506	4504	5811
Oost-Europa	498	686	941	1558	2602	5731	5038
Afrika	414	420	500	637	894	1410	1489
Rest	538	578	606	860	1091	2072	3377
Wereld	566	667	875	1525	2111	4091	6049
<i>verhouding</i>	<i>1.3</i>	<i>1.9</i>	<i>3.1</i>	<i>4.3</i>	<i>5.2</i>	<i>6.3</i>	<i>6.7</i>

- a. Nemen op basis van bovenstaande gegevens de verschillen tussen het BBP per hoofd van de bevolking in het Westen en in de rest van de wereld toe of af?

In de laatste regel van de tabel valt te lezen dat tussen 1820 en 1870 de verhouding tussen de inkomens in het westen en de rest van de wereld ineens veel groter wordt. De verschillen in de wereld werden juist in die periode dus fors groter.

- b. Geef daarvoor een verklaring met je kennis over de groeifactoren.

Er wordt van convergentie gesproken als economieën naar elkaar toe groeien. De verschillen, hier gemeten in inkomen per hoofd van de bevolking, worden dan kleiner. Bij het tegenovergestelde, divergentie, groeien economieën steeds meer van elkaar weg.

- c. Is er in de tweede helft van de vorige eeuw tussen het 'westen' en de rest van de wereld sprake van convergentie of divergentie?

De verhoudingen in de tweede helft van de vorige eeuw binnen het westen en zeker tussen de (deel)continenten van de 'rest' van de wereld zijn niet hetzelfde gebleven. Integendeel.

- d. Zet in een grafiek voor de jaren 1950, 1973 en 2001 de curves weer van de inkomens per hoofd van de bevolking van West-Europa, de VS, Canada en Australië, en Japan.
e. Is er sprake van convergentie of divergentie tussen West-Europa en de USA, etc.?
f. Is er sprake van convergentie of divergentie tussen Japan en de USA, etc.?

					1950	1973	2001
Azië (m.u.v. Japan) Verhouding: Afrika							
Latijns-Amerika Verhouding: Afrika							
Oost-Europa Verhouding: Afrika							
Afrika					894	1410	1489

De verhoudingen in de rest van de wereld lopen nog meer uiteen.

- g. Vul voor Azië, Latijns Amerika en Oost Europa de verhouding tussen het BBP per hoofd en dat van Afrika voor de jaren 1950, 1973 en 2001 in de tabel in.
- h. Is er sprake van convergentie of divergentie tussen de (deel)continenten in de rest van de wereld?
- i. Kies de woorden om de van de volgende zin een juist economische zin te maken: ... (1) is in de tweede helft van de vorige eeuw het armste continent op de wereld, en ... (2) ... het rijkste. De verschillen tussen het BBP van Afrika en de rest van de wereld nemen ... (3) ..., waardoor sprake is van (4)

Bij (1): Azië / Latijns Amerika / Oost Europa / Afrika.

Bij (2): West Europa / USA, etc. / Japan

Bij (3): toe / af

Bij (4): convergentie / divergentie.

- j. Kies het juiste woord voor in de volgende zin: Van de rest van de wereld convergeert (1) sinds het einde van de vorige eeuw met het westen.

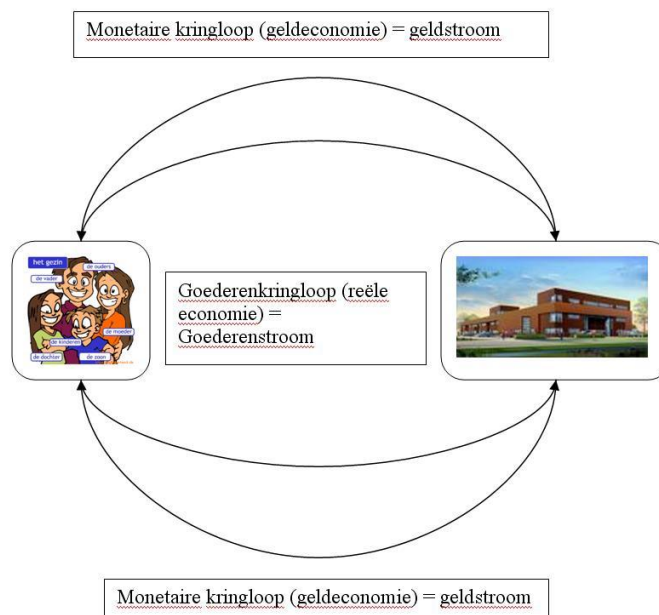
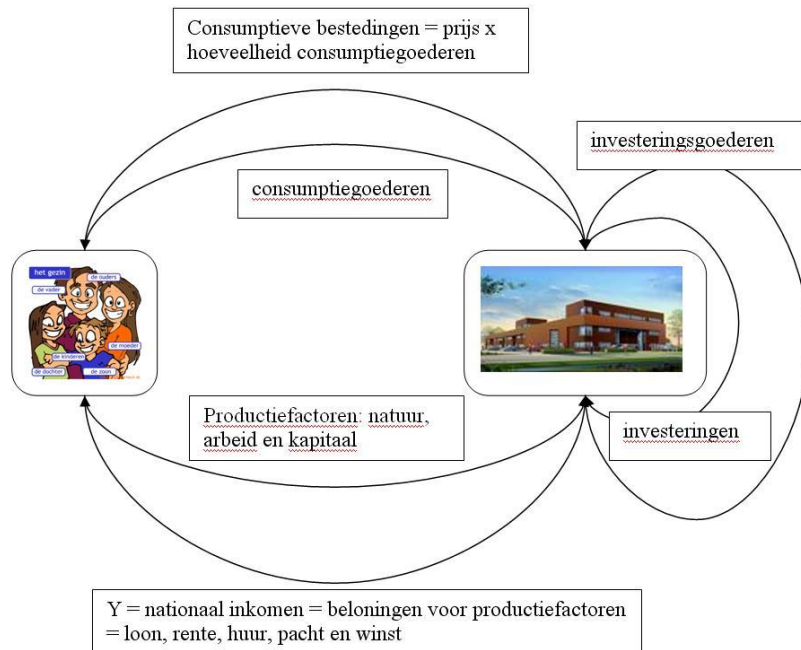
Bij (1): Azië / Latijns Amerika / Oost Europa / Afrika.

Hoofdstuk 4: Intermezzo, zicht op de economie

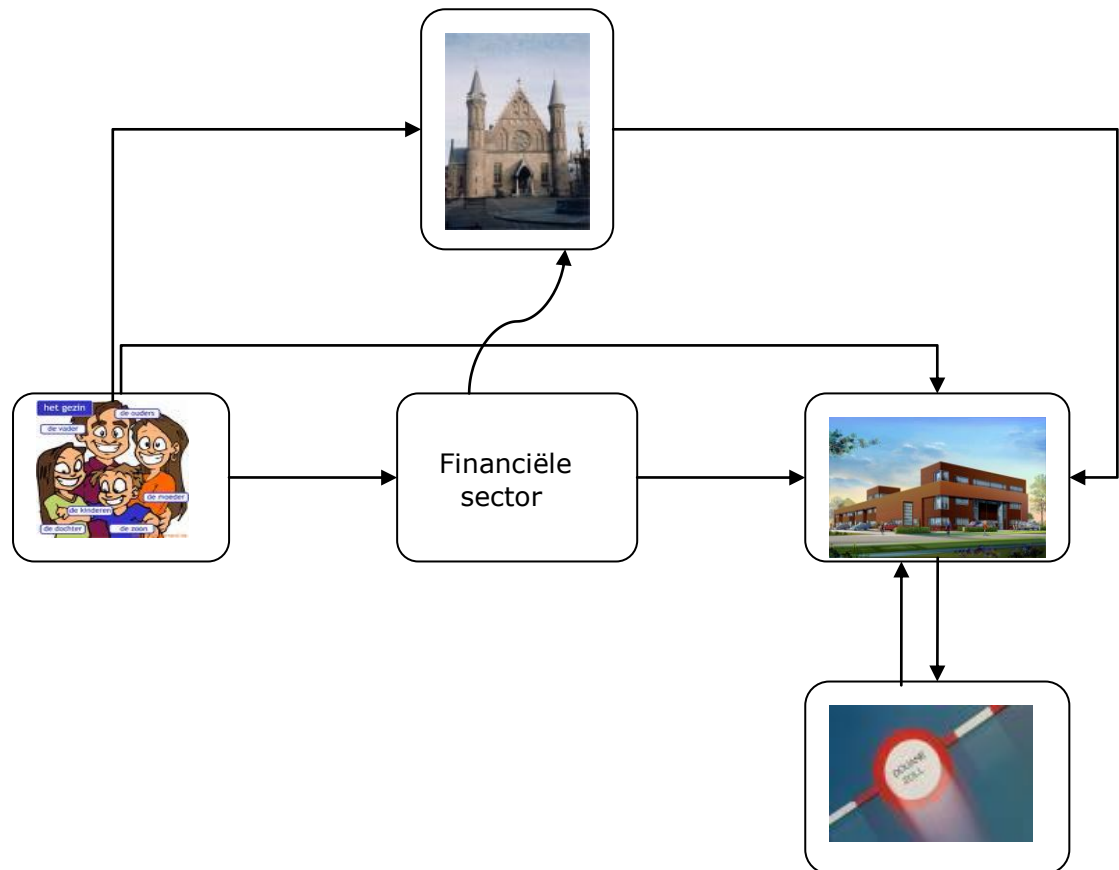
Een Franse arts, Quesnay, vond een paar eeuwen geleden al dat de economie kan worden gezien als een kringloop, of beter gezegd twee tegen elkaar indraaiende kringlopen. Er is een kringloop van goederen, de goederenstroom, van bedrijven naar gezinnen. In de bedrijven worden die goederen geproduceerd met productiefactoren, die stromen van gezinnen naar bedrijven.

In tegenovergestelde richting draait er tegelijk een geldkringloop, de geldstroom, van gezinnen naar bedrijven waarmee goederen worden betaald. En van bedrijven naar gezinnen om het gebruiken van de productiefactoren te betalen.

In schema:

Dit schema is wel een erg eenvoudige. Alleen alle bedrijven zijn in een vakje gestopt, en alle gezinnen op een hoop gegooid. Meestal worden de kringloopschema's iets ingewikkelder gemaakt. Er worden dan ook aparte vakjes voor de overheid en het buitenland toegevoegd, want dat zijn belangrijke onderdelen van een economie, waar vandaan en naartoe grote geldstromen vloeien. Bij deze schema's worden dan meestal alleen de geldstromen weergegeven:

Opdracht 21.

Teken het bovenstaande plaatje over, zet in de vakjes de verschillende sectoren uit de economie: Overheid, bedrijven, gezinnen, financiële sector en buitenland. Neem de pijlen over en zet bij elke pijl wat deze pijl voorstelt.

Hoofdstuk 5: Verdeling van de koek. Wie krijgt welke punt?

Paragraaf 5.1 Inleiding

Productie = inkomen

De productie(waarde) in een bedrijf is precies evenveel als er in dat bedrijf door de eigenaren van de productiefactoren waarmee geproduceerd is, in totaal verdiend wordt. De € 3,50 toegevoegde waarde bij de melkveehouder is het totale inkomen voor de eigenaren van de grond kapitaal en eventueel ingebrachte arbeid. De toegevoegde waarde van € 3,50 in de zuivelfabriek gaat als inkomen naar de eigenaren van de fabriek, naar de eigenaren van het door de fabriek geleende kapitaal en de werknemers die hun arbeid hebben aangeboden. De € 5,50 aan toegevoegde waarde in de zuivelwinkel gaat in totaal als inkomen op dezelfde manier naar de eigenaren van kapitaal en arbeid. Productie = inkomen: € 12,50 = € 12,50.

Wat voor een kilo kaas geldt, geldt ook voor een land als geheel. De totale nationale productie (BBP) is gelijk aan wat door iedereen in totaal in het land is verdiend, het nationaal inkomen.

Wie krijgt er wat?

Hoe is het totale inkomen verdeeld over (groepen van) personen? Welke persoon, welke groep krijgt welk deel van de koek? Hier gaat het om de *personele inkomensverdeling*. Een andere vraag is hoeveel van wat er in totaal in een land of bedrijf(stak) is verdiend verdeeld wordt over loon en winst (en rente en huur en pacht). Dus hoeveel van het totaal verdiende inkomen als beloning gaat naar de eigenaren van de productiefactoren die bij het productieproces zijn gebruikt. Deze verdeling wordt de *categoriale inkomensverdeling* genoemd (De beloningen van de productiefactoren, loon, winst, rente, huur en pacht, zijn de inkomenscategorieën)

Paragraaf 5.2 Personele inkomensverdeling

Opdracht 22.

Hoe wordt het inkomen van onderstaande mensen genoemd?

- Mensen op de loonlijst van het leger.
- De leraar.
- De eigenaar van kapsalon 'HairC'
- De melkveehouder.
- Werknemers van Corus.
- De bankdirecteur.
- De rentenier
- De huisjesmelker
- De aandeelhouder
- De schoolboekenschrijver

Opdracht 23.

In Nederland mag het totale nationale inkomen dan wel ongeveer het meest gelijk van de wereld verdeeld zijn, tussen mensen en groepen zien we toch grote inkomensverschillen.

- Noem 4 argumenten waarom de een (veel) meer verdient dan de ander.
- Welke factor speelt de grootste rol?
- Wat vind je van de inkomensverschillen in Nederland? Beargumenteer je mening.

Opdracht 24.

Geef een verklaring voor de hoogte van het inkomen van:

- (top)voetballers
- Mediabekendheden (bv. Paul de Leeuw)
- bankdirecteuren

Er bestaan grote verschillen tussen de inkomens van verschillende personen. Daar zijn natuurlijk vele verklaringen voor te geven. Zaken als gewerkt aantal uren, opleiding, verantwoordelijkheid, ervaring talent, marktwerking hebben invloed op de hoogte van het inkomen van mensen.

Opdracht 25.

Er bestaat verschil in inkomen tussen beroepen en verschil in inkomen tussen mensen met hetzelfde beroep

- Verdeel de factoren die in de tekst genoemd zijn over deze beide situaties.

Lorenzcurve

Een manier om de personele inkomensverdeling te laten zien is met een grafiek: de Lorenzcurve. Die vind je in alle statistieken terug, en daarom moet jij die ook kunnen maken en begrijpen. Laten we er een maken.

Opdracht 26.

Gegevens:

In een consultancybedrijf valt er € 500.000 te verdelen. Er zijn 5 mensen, die elk dus € 100.000,= als inkomen krijgen. In een tabel:

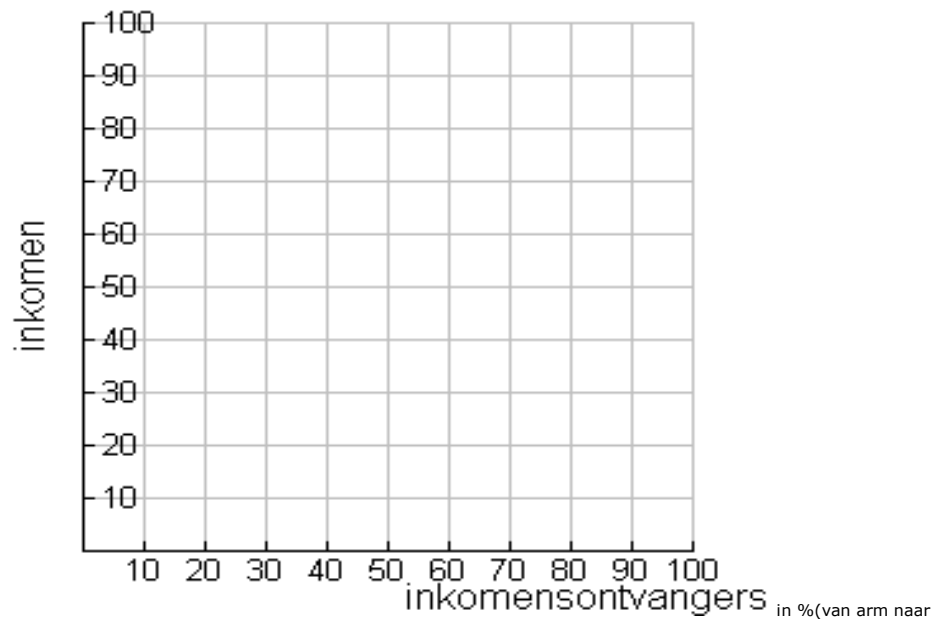
Personen	inkomen	percentage dat personen uitmaken van totaal aantal personen	percentage dat inkomen uitmaakt van totale inkomen	Cumulatief percentage van de personen *	Cumulatief percentage van het inkomen*
Ap	€ 100.000	20	20	20	20
Bea	€ 100.000	20	20	40	40
Cor	€ 100.000	20	20	60	60
Diederik	€ 100.000	20	20	80	80
Elsberdien	€ 100.000	20	20	100	100

€ 500.000

*cumulatief betekent 'optellen': hier verdient Ap (= 20 % van het totaal aantal personen) ook 20 % van het totale inkomen. Ap en Bea samen (= opgeteld 40 % van het totaal aantal personen) krijgen opgeteld 40 % van het totale inkomen. Enzovoort. Op de onderste rij is het natuurlijk altijd zo dat alle personen opgeteld, 100 %, alle inkomen opgeteld, 100 %, verdienen.

Van de laatste twee kolommen wordt de Lorenzcurve gemaakt. Op de horizontale as staan van arm (links) naar rijk (rechts) de inkomensontvangers, en op de verticale as het verdiende inkomen. Beide in procenten, en cumulatief (=opgeteld). De grafiek wordt dus in een 'box', een vierkant, getekend waarvan zowel de horizontale als de verticale as van 0% naar 100% loopt. Die 'box' ziet er dan als volgt uit:

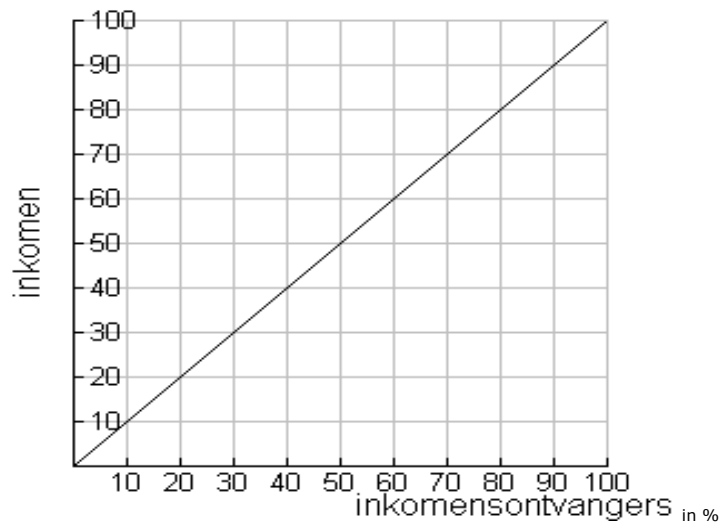
Lorenzkromme

rijk)

- Teken in de bovenstaande grafiek de Lorenzcurve van de inkomensverdeling van het consultancybedrijf zoals in bovenstaande tabel weergegeven, door de coördinaten van de laatste twee kolommen met elkaar te verbinden.

Lorenzkromme

De Lorenzcurve van de volstrekt gelijke personele inkomensverdeling in dit voorbeeld blijkt een rechte lijn, een diagonaal, van linksonder naar rechtsboven in de 'box' te zijn.

De realiteit is altijd een (veel) ongelijkere inkomensverdeling.

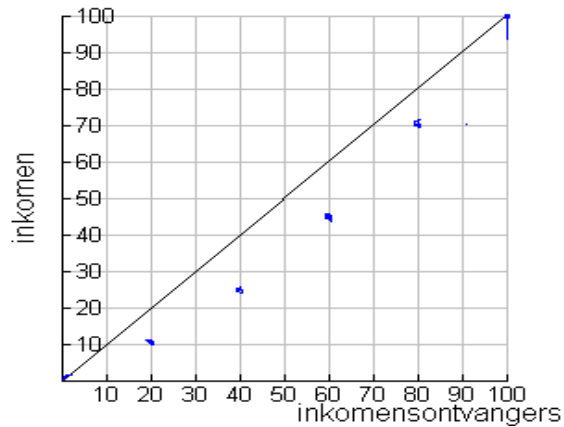
Een voorbeeld van een ongelijkere verdeling van het inkomen over de 5 genoemde personen van dit consultancybedrijf, in de volgende tabel:

Personen	inkomen	percentage dat personen uitmaken van totaal aantal personen	percentage dat inkomen uitmaakt van totale inkomen	Cumulatief percentage van de personen *	Cumulatief percentage van het inkomen*
Ap	€ 50.000	20	10	20	10
Bea	€ 75.000	20			
Cevdet	€ 100.000	20			
Diederik	€ 125.000	20			
Elsberdien	€ 150.000	20		100	100

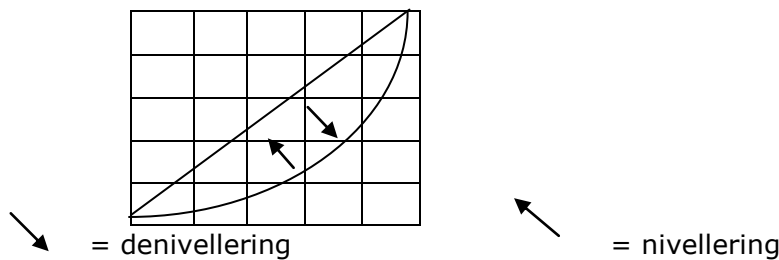
— € 500.000

- b. Vul de bovenstaande tabel verder in.
- c. Teken de Lorenzkurve met behulp van de laatste twee kolommen in bovenstaande tabel.

Lorenzkromme

Conclusie: een ongelijkere inkomensverdeling wordt verbeeld door een Lorenzkurve die een kromme is en rechtsonder de diagonaal in de 'box' ligt. Een Lorenzkurve die verder van de diagonaal ligt is de curve van een ongelijkere inkomensverdeling, hoe dichterbij de diagonaal, hoe gelijkere de inkomensverdeling.

Opdracht 27.

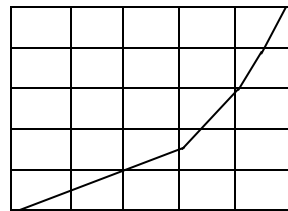
Hier staat een tabel van de inkomensverdeling van 4 groepen inkomensontvangers in België, die gezamenlijk € 400 miljard verdienen.

Personengroep	Inkomen X 1 miljard	percentage dat personengroepen uitmaken van totaal aantal	percentage dat inkomen per groep uitmaakt van totale inkomen	Cumulatief percentage van de personengroepen *	Cumulatief percentage van het inkomen*
A	€ 20	25			
B	€	25	10		
C	€	25			35
D	€ 200	25		100	100

- Bereken de getallen voor in de open vakken van de tabel.
- Teken de Lorenzcurve van deze inkomensverdeling.
- Bereken het gemiddelde inkomen van een persoon uit de armste groep.
- Bereken het gemiddelde inkomen van een persoon uit de rijkste groep.

Opdracht 28.

De personele inkomensverdeling van Nederland in 2005 kan met de volgende Lorenzcurve worden weergegeven:

Het BBP van Nederland in 2005 = € 480 miljard.

- Bereken het gemiddelde inkomen van een lid van de armste groep van 20 % van de bevolking.
- Bereken het gemiddelde inkomen van een inkomensontvanger uit de 20% rijkste groep van Nederland.

Opdracht 29.

Net zoals van de inkomensverdeling kan ook van de vermogensverdeling een Lorenzcurve worden gemaakt.

- Ligt de Lorenzcurve van de vermogensverdeling in Nederland dichterbij of verder af van de diagonaal dan de Lorenzcurve van de inkomensverdeling in Nederland?
- Geef er de verklaring voor.

Opdracht 30.

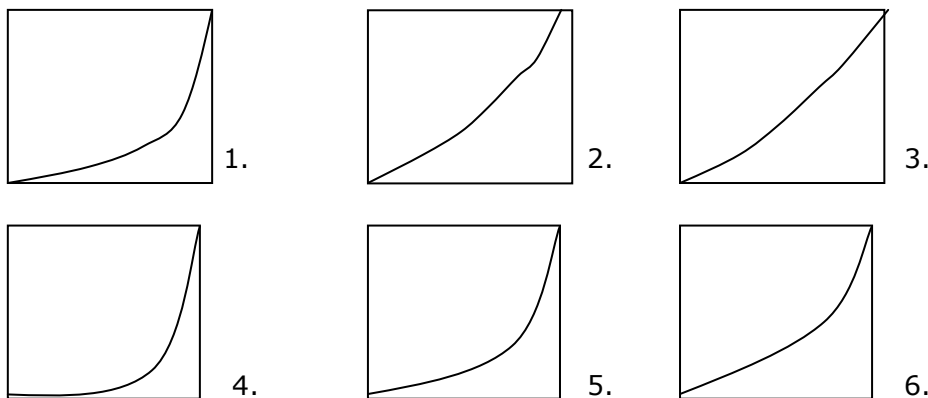
Uit de Volkskrant, 10 januari 2009:

Door de economische neergang zal de welvaart beter worden verdeeld

De crisis als de grote gelijkmaker

Sinds de jaren tachtig zijn de welvaartsverschillen in Nederland groter geworden. De crisis zorgt voor nivellering. Voor de meesten wordt de koopkracht beter.

- Nivelleert of denivelleert (krediet)crisis de Nederlandse vermogensverdeling?
- Wat is het verband tussen de neergang van de welvaart en deze verandering in de vermogensverdeling?

Hierboven zie je de Lorenzcurves van 6 landen: Nederland, USA, Saoudi Arabie, Cuba, Congo, Sovjet Unie

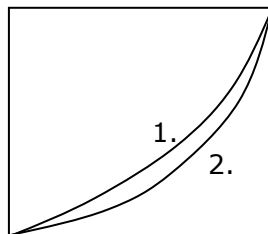
- Kies een cijfer bij elk land en motiveer je keuze.

Paragraaf 5.3 Belastingen en de inkomensverdeling

In Nederland maakt het nogal wat uit of bij de inkomensverdeling uitgegaan wordt van de ontvangen of bruto inkomens, dan wel van de netto inkomens, de inkomens nadat er inkomstenbelasting is betaald.

Opdracht 31.

Figuur 1

In figuur 1 zijn twee Lorenzcurves weergegeven in één plaatje.

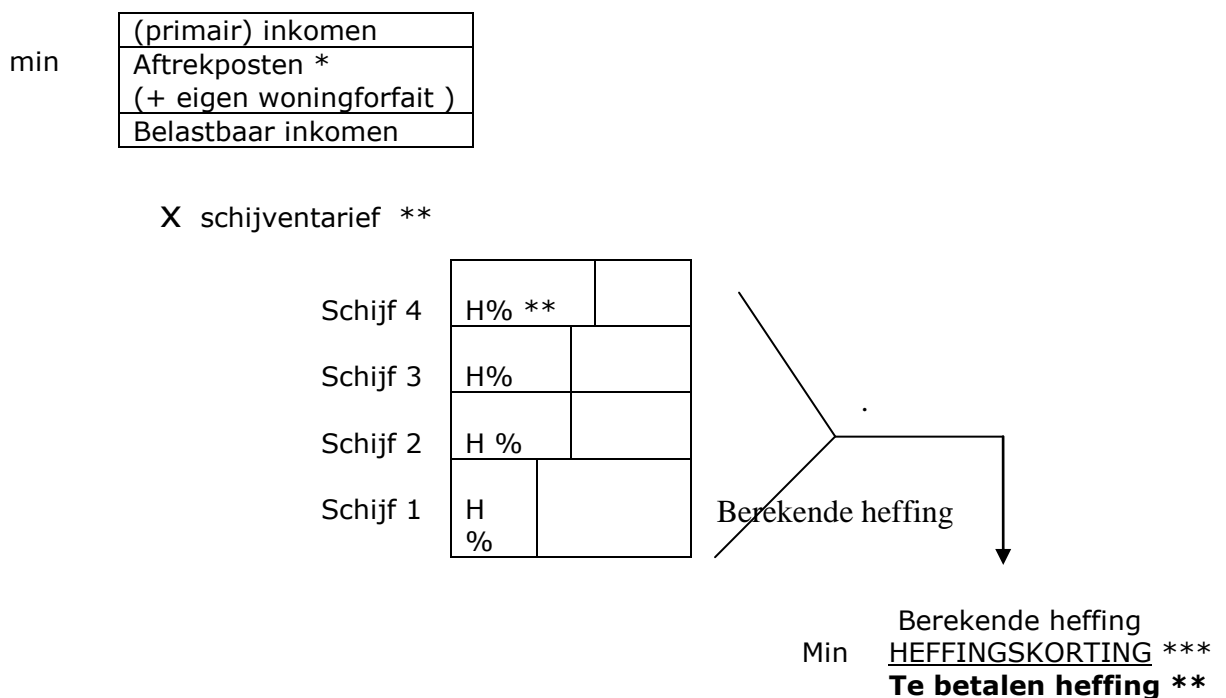
- Welke van de twee Lorenzcurves denk je dat de Nederlandse inkomensverdeling vertegenwoordigt voordat er belasting is geheven, en welke nadat er inkomstenbelasting is betaald?

De personele inkomensverdeling voordat er belasting (en premies voor de sociale zekerheid) is betaald, is de primaire inkomensverdeling. Dit is dus het inkomen dat – uit het productieproces - ontvangen wordt. Nadat er belasting en premies is betaald en subsidies en uitkeringen zijn ontvangen ontstaat de secundaire personele inkomensverdeling.

Paragraaf 5.4 De Nederlandse inkomstenbelasting

Om te laten zien hoe het Nederlandse belastingstelsel werkt, nemen we een (reken)voorbeeld. Miep is directeur van een kinderopvangketen en verdient € 80.000,- in 2009. Ze is 58 jaar en heeft nog twee jonge kinderen van een eerder huwelijk van haar partner op haar naam staan; Jet van 7 en Mo van 9 jaar oud. Ze woont in een huis dat een WOZ-waarde van € 300.000,- heeft (waard is), waarop per 1 januari 2009 nog een 6 % - hypotheekschuld van € 100.000,- rust. Elk jaar wordt op deze lening € 20.000,- afgelost.

Een schema die het Nederlandse belastingstelsel weergeeft en waarmee dus het te betalen heffingsbedrag kan worden vastgesteld ziet er als volgt uit:

De aftrekposten *

Voordat er belasting wordt geheven, geeft de wet de mogelijkheid bedragen van het inkomen af te trekken, zodat er belasting over een lager inkomensbedrag wordt geheven en er dus minder belasting hoeft te worden betaald. Dit zijn de aftrekposten. De meest voorkomende in Nederland, waarvan ook erg veel mensen gebruik maken is de aftrek van de rente op hypothecaire geldleningen voor de eigen woning. Ruim de helft van de huishoudens in Nederland woont in een eigen huis. Vaak is die aangekocht met een lening met het huis als onderpand; de hypothecaire geldlening. (Als de lener niet aan zijn verplichtingen kan voldoen, mag de uitlener, meestal een bank, het huis openbaar verkopen en met dat geld de schuld vereffenen). Zoals bij elke lening moet de lening worden terugbetaald (afgelost) en rente over de resterende schuld betaald worden. Het is de in het belastingjaar betaalde rente die aftrekbaar is.

Tussen haakjes staat 'eigen woningforfait', een bedrag dat als inkomen er weer bij het inkomen moet worden opgeteld. Huiseigenaren die een hypotheekrenteaftrek hebben moeten hier bij hun inkomen een bedrag optellen van een klein percentage van de verkoopwaarde (WOZ-waarde) van hun woning. Op voorwaarde echter dat het bedrag aan 'eigen woningforfait' nooit hoger mag zijn dan de aftrekpost.

Eigenwoningforfait

De forfaitpercentages voor het jaar 2009 zijn als volgt:

- WOZ-waarde niet meer dan € 12.500: nihil;
- WOZ-waarde is meer dan € 12.500 maar niet meer dan € 25.000: 0,20%;
- WOZ-waarde is meer dan € 25.000 maar niet meer dan € 50.000: 0,30%;
- WOZ-waarde is meer dan € 50.000 maar niet meer dan € 75.000: 0,40%;
- WOZ-waarde is meer dan € 75.000 en hoger: 0,55%.

Het schijventarief en heffingspercentage **

Over het belastbaar inkomen wordt een schijventarief toegepast. In Nederland worden 4 schijven onderscheiden, elk met een verschillend heffingspercentage. Over de eerste tot de vierde schijf wordt telkens een hoger heffingspercentage geheven.

De heffing is niet hetzelfde als inkomstenbelasting. Naast de belasting bestaat de heffing ook uit sociale premies voor de volksverzekeringen. Dat geldt alleen voor schijf 1 en schijf 2, waar het grootste deel van de heffing uit die sociale premies bestaat. Schijf 3 en 4 is helemaal belasting. Zowel de omvang van de schijven als de heffingspercentages en de samenstelling daarvan in premiedeel en belastingdeel wordt van jaar tot jaar vastgesteld.

Voor 2009 gelden de volgende tarieven (voor personen jonger dan 65 jaar):

Schijf	van	tot	Premie-tarief (%)	Belasting-tarief (%)	Heffing-tarief (%)	Heffings-bedrag	Heffingsbedrag opgeteld
1.	€ 0,=	€ 17.878,=	31,15	2,35	33,50	€ 5.989,=	€ 5.989,=
2.	€ 17.878,=	€ 32.127,=	31,15	10,85	42	€ 5.984,=	€ 11.973,=
3.	€ 32.127,=	€ 54.776,=		42	42	€ 9.512,=	€ 21.485,=
4.	€ 54.776,=	meer		52	52		

Heffingskorting ***

Door het schijventarief toe te passen ontstaat de te betalen heffing. Elke belastingplichtige echter mag daarvan nog een flink bedrag aftrekken, naar gelang de persoonlijke omstandigheden van de betaler. Elk jaar bepaalt de overheid hoeveel de belastingplichtige mag aftrekken en wat de voorwaarden zijn.

Voor 2009 gelden de volgende mogelijkheden voor heffingskorting met de bijhorende bedragen:

- **Algemene heffingskorting** € 2.007,=
- **Arbeidskorting**

De arbeidskorting voor 2009 bedraagt voor de hoge inkomens (vanaf 40.000 euro bruto per jaar):

- 1.480 euro voor mensen tot 57 jaar;
- 1.738 euro voor mensen van 57, 58 of 59 jaar;
- 1.994 euro voor mensen van 60 of 61 jaar;
- 2.250 euro voor mensen van 62, 63 of 64 jaar;
- 1.048 euro voor mensen van 65 jaar en ouder.

- **Alleenstaande-ouderkorting en aanvullende alleenstaande-ouderkorting**

U heeft recht op de alleenstaande-ouderkorting als u in 2009 meer dan zes maanden:

- geen partner heeft en;
- een huishouding voert met een kind dat u in belangrijke mate onderhoudt en dat op hetzelfde woonadres ingeschreven staat en;

Uit de tabel blijkt dat over 2009 alle belastingplichtigen € 2.007,= minder hoeven te betalen dan volgens het tarief wordt uitgerekend. Oudere actieve mensen krijgen daar nog een flink bedrag aan korting bovenop, en ook de alleenstaande ouders. De overheid probeert hiermee een beleid te voeren om meer mensen economisch actief te krijgen en te houden. (p.s. minder voorkomende kortingen zijn in de tabel weggelaten)

Gemiddeld heffingspercentage ****

De te betalen heffing wordt in een percentage van het verdiende inkomen uitgedrukt. Dit is het gemiddeld heffingspercentage (het gemiddelde tarief), en geeft dus weer hoeveel procent van het verdiende inkomen aan heffing moet worden afgedragen.

Er bestaat ook nog een marginaal tarief. Dat is het percentage dat aan heffing moet worden betaald over de laatst verdiende euro; het tarief van de hoogste inkomensschijf die de belastingbetaler bereikt.

En dat allemaal toegepast op ons 'Miep-voorbeeld':
(het eigen woningforfait en de gevolgen van de kinderen laten we buiten beschouwing)

Inkomen: € 80.000,=
 Min: aftrekpost: € 6.000,= (hypotheekrente: 6 % van € 100.000,= (schuld))
 Belastbaar inkomen: € 74.000,=

Schijf 4	52% **	(€ 74.000,= - € 54.776,=) x 52 % = € 9.996,48
Schijf 3	42%	(€ 54.776,= - € 32.127,=) x 42 % = € 9.512,58 +
Schijf 2	42 %	(€ 32.127,= - € 17.878,=) x 42 % = € 5.984,58 +
Schijf 1	33,5 %	€ 17.878,= x 33,5 % = € 5.989,13 +

	Berekende heffing:	€ 31.481,=
Heffingskorting € 2.007,= (algemene) + € 1.738,= (arbeidskorting 58 jr.) :		€ 3.745,=
	<i>Te betalen heffingsbedrag:</i>	€ 27.736,=

Gemiddeld heffingspercentage / heffingstarief:
 (€ 27.736 : € 80.000,=) x 100 % = 34,7 %

(*Marginaal* heffingspercentage / tarief = 52 %, het tarief van schijf 4., want over de laatst verdiende euro betaalt Miep € 0,52 heffing.)

Opdracht 32.

Stel dat Miep geen eigen huis heeft, maar in een huurhuis woont. Daardoor heeft ze ook geen aftrekpost.

- Bereken het gemiddelde heffingspercentage dat Miep over 2009 in dat geval moet afdragen.
- Bereken het bedrag aan belastingvoordeel dat Miep van haar aftrekpost van hypotheekrente heeft.
- Hoeveel procent bedraagt dit belastingvoordeel van het bedrag aan aftrekposten?
- Hoeveel bedraagt het marginale tarief voor Miep?

Opdracht 33.

De buurman van Miep is Boris, die samen met Miep tegelijk een identiek huis (onder één kap) voor dezelfde prijs en met dezelfde hypothecaire geldlening heeft gekocht. Boris is bovendien even oud en heeft ook twee kinderen van dezelfde leeftijd, werkt als productiemedewerker en heeft over 2009 een inkomen van € 40.000,=

- Bereken het gemiddelde heffingstarief dat Boris over 2009 moet afdragen. (houd geen rekening met eigen woningforfait)
- Hoeveel bedraagt zijn marginale heffingstarief?

Opdracht 34.

- Bereken het gemiddeld heffingspercentage dat Boris moet betalen als ook hij in een huurhuis woont.
- Bereken het bedrag aan belastingvoordeel dat Boris heeft als hij een eigen woning heeft.
- Bereken hoeveel procent dat voordeel is van de aftrekpost die Boris heeft omdat hij onder deze voorwaarden in een eigen huis woont.
- Hoeveel bedraagt zijn marginale tarief in 2009?

Opdracht 35.

Uit De Volkskrant:

Hypotheekrenteaftrek niet heilig meer

Van onze verslaggevers Bart Dirks, Douwe Douwes
gepubliceerd op 06 februari 2009 19:21.

DEN HAAG - Minister-president Balkenende sluit geen enkele optie meer uit om de economische crisis het hoofd te bieden

De hypotheekrenteaftrek is de aftrekpost waarvan al jaren het meest gebruik wordt gemaakt. Daardoor loopt de staat jaarlijks meer dan 10 miljard euro mis.

Tot voor kort was een voorstel voor het afschaffen of beperken van deze aftrekpost een doodvonnis voor de politicus die erover begint te spreken. Tot voor kort. En nu wil zelfs de premier erover praten.

- Leg uit waarom de hypotheekrenteaftrek politiek zo gevoelig ligt.

Paragraaf 5.5 Belastingssystemen en inkomensverdeling

Progressief belastingstelsel

Het Nederlandse inkomstenbelastingstelsel is een voorbeeld van een **progressief belastingstelsel**. De belastingbetaler betaalt over het extra verdiende inkomen een steeds hoger percentage aan belasting. Het marginale tarief wordt steeds hoger. Naarmate de inkomensontvanger rijker is wordt een steeds hoger percentage van het inkomen aan belasting betaald. Het gemiddelde tarief stijgt als men rijker wordt.

Een progressief belastingstelsel nivelleert de inkomens. De inkomensverdeling wordt gelijk.

In tabel

persoon	Inkomen voor belasting	Inkomensverhouding voor belastingheffing	Gemiddeld belastingpercentage	belastingbedrag	Inkomen na belasting	Inkomensverhouding na belastingheffing
A.	€ 100.000	2	40	€ 40.000	€ 60.000	1,5
B.	€ 50.000	1	20	€ 10.000	€ 40.000	1

Conclusie: Persoon A. is voordat er belasting wordt geheven twee keer zo rijk als persoon B. Na toepassing van het progressief stelsel is persoon A nog 'slechts' anderhalf keer zo rijk. De inkomensverdeling is dus gelijk geworden. De inkomens zijn genivelleerd omdat bij een progressief stelsel de rijkere een hoger percentage van hun inkomen aan belasting moeten afdragen.

Opdracht 36.

We kijken of de conclusies ook opgaan voor onze voorbeeldbelastingplichtigen Miep en Boris. Daarvoor gaan we uit van de antwoorden die gegeven zijn bij de opdrachten 32,33 en 34

Degressief belastingstelsel

Bij een **degressief stelsel** betaalt iedereen een gelijk *bedrag* aan belasting.

Een getallenvoorbeeld in een tabel:

persoon	Inkomen voor belasting	Inkomensverhouding voor belastingheffing	Te betalen belastingbedrag	Inkomen na belasting	Inkomensverhouding na belastingheffing
A	€ 100.000	2	€ 20.000	€ ?	?
B	€ 50.000	1	€ 20.000	€ 30.000	1

Opdracht 37.

- Bereken het inkomen na belasting van persoon A.
- Bereken de inkomensverhouding na een belastingheffing volgens een degressief stelsel.
- Nivelleert of denivelleert een degressief belastingstelsel de inkomens?

Proportioneel belastingstelsel: de 'vlaktax'.

Opdracht 38.

Ondanks het progressieve belastingstelsel in Nederland blijkt in de praktijk een erg groot deel van de bevolking een kleine 30 % van het inkomen te betalen. Ook de rijkere onder ons. Geef er een verklaring voor.

Bij een proportioneel belastingstelsel wordt door iedereen inkomensontvanger hetzelfde percentage aan belasting betaald.

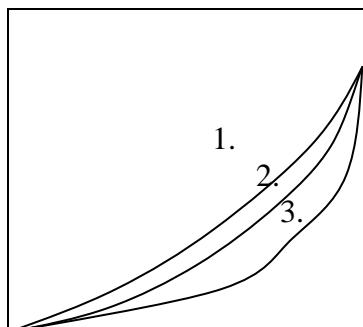
Getallenvoorbeeld in een tabel:

persoon	Inkomen voor belasting	Inkomensverhouding voor belastingheffing	Gemiddeld belastingpercentage	belastingbedrag	Inkomen na belasting	Inkomensverhouding na belastingheffing
A.	€ 100.000	2	30	€ 30.000	€ 70.000	?
B.	€ 50.000	1	30	€ 15.000	€ 35.000	1

Opdracht 39.

- Bereken de inkomensverhouding na belastingheffing, voor op de plaats van het vraagteken in de tabel.
- Nivelleert of denivelleert een proportioneel belastingstelsel de inkomens?

Opdracht 40.

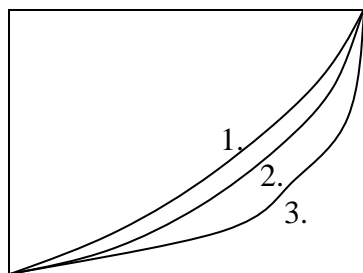

Lorenzcurve 2 geeft de primaire inkomensverdeling van Nederland weer.

Geef voor elk van onderstaande gegevens aan welke Lorenzcurve de secundaire inkomensverdeling weergeeft. Verwoord daarbij je keuze waarom er sprake is van inkomensnivellering, inkomensdenivellering of geen verandering van de inkomensverdeling..

- De Nederlandse regering voert een 'vlaktax' van 25 % in.
- De Nederlandse regering verhoogt de marginale tarieven van de hoogste twee schijven.
- Om een jaar de belastingheffing sterk te vereenvoudigen laat de Nederlandse regering iedere inkomensontvanger een belastingbedrag van € 10.000 betalen.

Opdracht 41.

Hieronder staat een reeks gebeurtenissen, die al dan niet invloed heeft op de primaire inkomensverdeling. De primaire inkomensverdeling van Nederland wordt met Lorenzcurve 2 weergegeven.

Welke Lorenzcurve geeft de secundaire inkomensverdeling weer als gevolg van elke gebeurtenis?

- De hypotheekrenteaftrek wordt afgeschaft.
- Alle Nederlandse belastingbetalers krijgen € 500,= belastingteruggaaf om de economie te stimuleren.
- Eveneens ter stimulering van de economie vergroot de Nederlandse regering de heffingskorting.
- Ter bestrijding van de werkloosheid lopen ook de uitgaven van de staat op en dreigt er een te groot begrotingstekort te ontstaan. De Nederlandse regering vraagt daarom van alle belastingbetalers slechts 2 procent extra van hun inkomen.
- Hetzelfde doel kan ook bereikt worden als alle belastingbetalers slechts € 50,= extra aan belasting betalen.

- f. Sociale premies voor de volksverzekeringen zijn een percentage van het inkomen. Echter tot een bepaalde hoogte, omdat ook de uitkeringen een plafond kennen. Wederom ter stimulering van de economie wordt de hoogte van het inkomen waarover sociale premies moet worden betaald verlaagd.

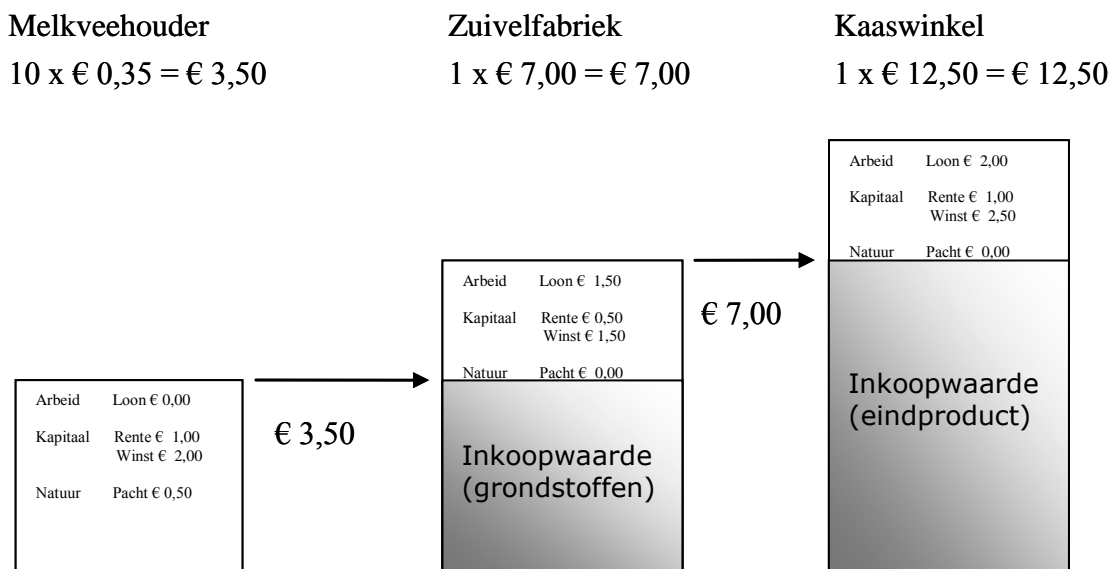
Paragraaf 5.6 Categoriele inkomensverdeling

Productie = inkomen. Bij de categoriale inkomensverdeling gaat het om de vraag hoeveel (%) van de totale productie – en inkomenskoek de eigenaren van de verschillende productiefactoren als beloning krijgen. Hoeveel procent van het totale inkomen gaat als loon naar de werknemers, de eigenaren van de productiefactor arbeid. Hoeveel rente gaat er naar de uitleners van kapitaal? Hoeveel gaat er als winst naar de eigenaren van de ondernemingen? Hoeveel huur ontvangen de verhuurders van hun kapitaal? Hoeveel ontvangen pachters die hun grond en ruimte, de productiefactor natuur, ter beschikking stellen? Alle beloningen, de inkomenscategorieën, bij elkaar opgeteld zijn natuurlijk 100% van het totaal.

Opdracht 42.

- Bedenk hoeveel procent van het Nederlandse nationale inkomen in de vorm van loon bij de werknemers komt.
- Geef er een verklaring voor.

Terug naar ons kaasvoorbeeld. We weten daarvan hoe de toegevoegde waarde, de productie en het verdiende inkomen kan worden gemeten. Stel dat het inkomen als volgt over de verschillende inkomenscategorieën wordt verdeeld:

Bij de productie van de kilo kaas gaat de geproduceerde 12,50 als inkomen:

- In de vorm van pacht naar de productiefactor natuur: € 0,50,
 - In de vorm van loon naar de arbeid: € 0,00 + € 1,50 + € 2,00 = € 3,50
 - In de vorm van rente naar (uitgeleend) kapitaal: € 1,00 + € 0,50 + € 1,00 = € 2,50
- In de vorm van winst naar (eigenaar) kapitaal: € 2,00 + € 1,50 + € 2,50 = € 6,00

Opdracht 43.

- a. Bereken hoeveel procent van de toegevoegde waarde bij de productie van deze kilo kaas gaat naar:
 - a. Pacht
 - b. Loon
 - c. Rente
 - d. Winst.
- b. Bereken hoeveel procent van de toegevoegde waarde bij de productie van deze kilo kaas gaat naar
 1. Loon
 2. Overig inkomen

Wat je bij de vorige opdracht gedaan hebt is de manier waarop de categoriale inkomensverdeling wordt weergegeven, namelijk in de vorm van quotes. De loonquote geeft dan weer hoeveel procent van de het totale inkomen naar loon gaat, de winstquote hoeveel procent van het totale inkomen naar winst, etc. Er zijn dus evenveel quotes als er inkomenscategorieën zijn. De quotes kun je zoals hier uitrekenen voor de productie van enkele goed, maar ook voor een hele bedrijfstak en de economie als geheel.

Wat de Lorenzcurve als presentatiemiddel is voor de personele inkomensverdeling, zijn de quotes voor de categoriale inkomensverdeling.

Opdracht 44.

De totale toegevoegde waarde in de staalsector bedraagt € 20 miljard. Aan loon wordt er € 12 miljard uitgekeerd.

- a. Bereken de overige inkomensquote in deze sector.

In 2009 wordt het nationaal inkomen van Nederland op € 580 miljard geschat, en de loonquote op 60 %.

- b. Bereken het bedrag dat in 2009 in Nederland aan loon zal worden uitgekeerd.

De arbeidsinkomensquote (AIQ)

In de statistiek zul je niet vaak deze quotes tegenkomen. Dat komt omdat ze niet goed bruikbaar zijn op de plek waar ze vooral nodig zijn, bij de CAO-onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers in een bedrijfstak. De vakbonden zijn geïnteresseerd in welk deel van de koek naar loon, en de werkgevers welk deel naar winst (en huur en rente) als beloning voor kapitaal gaat.

Er zijn twee belangrijke redenen waarom de loonquote en de andere quotes niet geschikt zijn voor bij CAO-onderhandelingen:

- Omdat de productie en inkomen van de non-profitsector gelijk is gesteld aan het loon van de werknemers in die sector, geeft de loonquote van de hele Nederlandse economie een vertekend beeld. Die is voor vakbonden te hoog om als vergelijkingsmaatstaf te nemen. Immers, bij CAO-onderhandelingen willen ze niet weten hoeveel van het BBP naar loon gaat, maar hoeveel er van het totale verdiende inkomen van de bedrijfstak naar loon gaat en hoeveel dus naar de andere beloningen.
- Met de winstquote zijn dan weer de werkgevers aan de onderhandelingstafel ongelukkig. In de winst zit namelijk ook de beloning voor het werk en dus de arbeid van werkgevers zelf. Dat moet eigenlijk als loon gezien worden, zeggen ze. Dat deel van de winst is helemaal geen beloning voor de inzet van kapitaal en kan ook helemaal niet gebruikt worden om te investeren. Het is slechts in de statistieken winst. De winstquote is voor werkgevers dan weer te hoog.

Opdracht 45.

Het BBP of nationaal inkomen van Nederland bedraagt: € 600 miljard . € 100 miljard daarvan wordt in de non-profitsector verdiend. In de profitsector wordt € 400 miljard aan loon uitbetaald.

- Bereken de loonquote voor Nederland als geheel.
- Bereken de loonquote van de profitsector.

Opdracht 46.

In een bedrijfstak wordt € 100 miljard verdiend. De loonquote bedraagt 80 %. Er zijn in deze sector 100.000 zelfstandige eigenaars van bedrijven actief, die elk op de arbeidsmarkt gemiddeld wel een loon van € 100.000,= zouden verdienen.

Bereken het totale bedrag aan uitbetaald loon.

Bereken de winstquote.

Bereken de 'echte' winstquote, als rekening gehouden wordt met het deel van de winst dat zelfstandige eigenaren van bedrijven als beloning voor hun arbeid kunnen zien

Om aan de bezwaren van vakbonden en werkgevers tegen zowel de gemiddelde loonquote als de gemiddelde winstquote, wordt een andere quote gebruikt: de arbeidsinkomensquote. (AIQ). Die geeft aan hoeveel procent van het totale inkomen in een bedrijfstak in de vorm van loon en een berekend loon voor de arbeid van de zelfstandige eigenaars die in de eigen zaak werken als beloning voor arbeid gaat. De rest is dan de beloning voor kapitaal, de 'echte' winstquote.

- Bereken de arbeidsinkomensquote (AIQ) in deze bedrijfstak.

Eigenlijk heb je de AIQ met de volgende formule berekend:

	Aantal zelfstandigen x toegerekend loon per zelfstandige
Arbeids-	Arbeidsinkomen = uitbetaald loon + totale toegerekend loon van de zelfstandige ondernemers.
inkomensquote (AIQ) =	_____ x 100 % =
	Totale toegevoegde waarde / inkomen in de bedrijfstak

Opdracht 47.

De inflatie in Nederland wordt voor komend jaar 1,6 % geschat. In een bedrijfstak zijn er CAO-onderhandelingen. De overlegpartners zijn het erover eens dat de arbeidsproductiviteit in de bedrijfstak volgend jaar wederom met 0,8 % zal stijgen.

Vakbonden komen met werkgevers in de sector overeen een CAO te sluiten waarin een gemiddelde loonstijging van 2 % is voorzien. De onderhandelaars laten samen in een persbericht weten dat dit als een gematigde loonontwikkeling kan worden beschouwd tegen de achtergrond van de recessie.

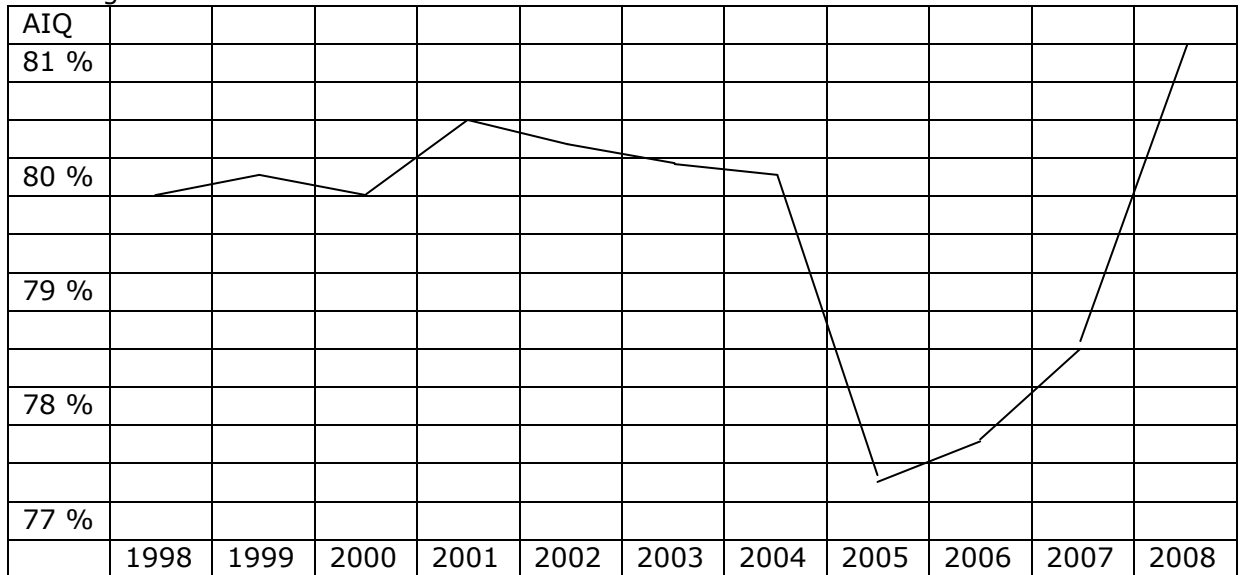
- Beredeneer wat er komend jaar met de arbeidsinkomensquote zal gebeuren.
- Met hoeveel procentpunten zal de AIQ en de 'echte' winstquote veranderen?

Opdracht 48.

Uit MEV 2009:

Jaar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AIQ %	80	80,1	80	80,6	80,4	80,3	80,2	77,4	77,8	78,5	81

In een grafiek:

Bedrijven investeren vooral als ze winst maken.

- Geef van de laatste 10 jaar op basis van bovenstaande gegevens aan in welke jaren de winsten gestegen zijn.
- Geef van de laatste 10 jaar op basis van bovenstaande gegevens aan in welke jaren de winsten gedaald zijn.
- In welke van bovenstaande jaren mag je een toename van de investeringen in het Nederlandse bedrijfsleven verwachten?